

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**PRIVATIZACIJA V DRŽAVAH V TRANZICIJI IN
BREZPOSELNOST KOT POSLEDICA**

Ljubljana, september 2002

MAJA PRAPROTNIK

IZJAVA

Študentka Maja Praprotnik izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom dr. Boštjana Jazbeca in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

Ljubljana, september 2002

Podpis: _____

KAZALO

UVOD	1
I: TRANZICIJA	2
1. Gospodarske razmere v državah v tranziciji	2
1.1. BDP	3
1.2. Inflacija	4
1.3. Brezposelnost	4
1.4. Produktivnost dela	5
1.5. Fiskalna in zunanja ravnovesja	7
1.6. Neposredne tuje investicije	10
II: PRIVATIZACIJA-LASTNINSKO PREOBLIKOVANJE PODJETIJ	12
1. Definicija privatizacije in ekonomski razlogi zanjo	12
2. Načini privatizacije	13
3. Namen privatizacije	14
4. Dejavniki, ki so zavirali privatizacijo	15
5. Privatizacija v državah v tranziciji	16
5.1. Privatizacija na Češkem	16
5.2. Privatizacija na Slovaškem	17
5.3. Privatizacija na Poljskem	18
5.4. Privatizacija na Madžarskem	19
III: BREZPOSELNOST V DRŽAVAH V TRANZICIJI	20
1. Vzroki brezposelnosti	20
2. Problem neaktivnega prebivalstva	21
3. Mobilnost delovne sile	22
4. Reševanje problema visoke brezposelnosti	24
IV: SLOVENIJA V ČASU TRANZICIJE	25
1. Opis gospodarskih razmer v Sloveniji v 90.ih letih	25
2. Lastninsko preoblikovanje in prestrukturiranje slovenskih podjetij	29
2.1. Investicijski skladi	29
2.2. Plačilna sredstva pri nakupu privatizacijskih delnic	31
2.3. Lastniška struktura podjetij ob privatizaciji	32
2.4. Vpliv načina lastninjenja in sestave nadzornih svetov na uspešnost poslovanja podjetij	35
3. Brezposelnost kot posledica privatizacije v Sloveniji	37
3.1. Gibanje zaposlenosti v industriji in negospodarstvu po letu 1991	37
3.2. Reševanje problema brezposelnosti	39
3.2.1. Predčasno upokojevanje	39
3.2.2. Izobraževanje	40
3.2.3. Aktivna politika zaposlovanja	43
SKLEP	45
LITERATURA	46
VIRI	4

UVOD

Po letu 1990, ko je razpadla SZ, ter po razpadu Jugoslavije in po združitvi Nemčije, so se vse socialistične države znašle v težavah na gospodarskem in političnem področju. Na gospodarskem področju predvsem zaradi izgube trgov, na političnem področju zaradi velikih družbenih sprememb, predvsem sprememb lastninskih odnosov, ki so pomenile prehod iz družbene v privatno lastnino (privatizacija). Države s centralno-planskim gospodarstvom se niso zavedale teže tega prehoda in tudi ne posledic; niso računale na tako visoko ceno, ki so jo morale plačati za svojo neodvisnost.

Vse novo nastale države, ki so izgubile trge, so računale na nove trge v okviru EU in so se takoj začele potegovati za vstop v EU. Ker pa so morale temu najprej prilagoditi vso svojo zakonodajo, ki naj bi predvsem omogočala preoblikovanje kapitala iz družbenega v privatni, je proces prodiranja na zahodni trg postal predolgotrajen.

Ko se je pričela privatizacija kapitala, se je položaj delavcev drastično poslabšal, pokazala se je vsa "prikrita brezposelnost". Države so se znašle pred velikim socialnim problemom – kako armadi brezposelnih zagotoviti vsaj minimalno preživetje. To je bila huda obremenitev državnega proračuna, ki so jo predstavljale socialne pomoči, pokojninski skladi, prekvalifikacije, nadomestila za čas brezposelnosti in šolstvo. Države v tranziciji načrtujejo, da bo sčasoma privatni kapital prevzel stroške, ki jih sedaj nosi še sama (na zdravstvenem, pokojninskem področju, v šolstvu), vendar gre ta proces izredno počasi.

Namen diplomske naloge je pokazati, da je privatizacija močno vplivala na trg dela v tranzicijskih državah in v vseh povišala stopnje brezposelnosti. Obravnavala bom namen in načine privatizacije ter brezposelnost v tranzicijskih državah in možne načine reševanje le-te. V diplomskem delu bom skušala odgovoriti tudi na vprašanje, ali privatizirana podjetja poslujejo bolj učinkovito in konkurenčno kot podjetja, kjer je država še vedno prisotna kot lastnik.

Zaradi velikega števila tranzicijskih držav v Srednji, Vzhodni ter Južni Evropi in Aziji, se bom poleg Slovenije osredotočila le na štiri evropske države, ki so po gospodarski razvitosti in geografsko najbližje Sloveniji ter so tako kot Slovenija kandidatke za vstop v EU. V prvem delu naloge bom opredelila izraz tranzicije in strnjeno predstavila gospodarske razmere ter

vrednost temeljnih makroekonomskih kategorij v izbranih državah skozi desetletno prehodno obdobje. V drugem delu diplomske naloge bom opisala privatizacijo v izbranih državah v prehodu, v tretjem delu pa brezposelnost, ki je bila spremljajoč faktor privatizacijskega obdobja. V zadnjem poglavju bom obravnavala privatizacijo in prestrukturiranje slovenskih podjetij v času prehoda ter brezposelnost kot posledico. V diplomskem delu opisujem le privatizacijo podjetij, ne pa tudi privatizacije bank in zavarovalnic, ki so se šele pričele lastniniti.

I: TRANZICIJA

Izraz tranzicija pomeni obdobje prehoda iz socialističnega v kapitalistični način gospodarjenja, v političnem in družbenem pogledu pa pomeni prehod iz enopartijskega sistema v večstrankarski parlamentarni sistem. Vse te spremembe so povezane s težavami v zvezi z zakonodajo in gospodarsko preureditvijo države. Države socialističnega bloka so se odločile za tržno gospodarstvo, vstop na trg kapitala in preoblikovanje družbene lastnine v privatno; gospodarsko prestrukturiranje je bilo nujno.

1. GOSPODARSKE RAZMERE V TRANZICIJSKIH DRŽAVAH

V zgodnjih letih tranzicije so se vse tranzicijske države soočale s problemom visoke inflacije in padanjem BDP. Vzrok za to je bil razpad rigidnega socialističnega sistema in posledično težave pri vzpostavljanju stabilne monetarne in fiskalne politike v novonastalih ekonomskih razmerah. Velik problem je predstavljal tudi davčni sistem, ki na začetku tranzicije ni bil transparenten, niti učinkovit. Vsi ti dejavniki so vplivali na glavne makroekonomske kategorije v vsaki tranzicijski državi:

- BDP,
- zaposlenost in
- inflacijo.

Nekatere tranzicijske države so uspele hitreje vzpostaviti monetarno in fiskalno kontrolo, hitro so omogočile vstop tujega kapitala (neposrednih tujih investicij) in so kasneje tudi prej dosegale pozitivno gospodarsko rast.

1.1. BDP

BDP je makroekonomska kategorija, s katero merimo ekonomsko moč nekega gospodarstva, ki lahko v času narašča (ekspanzija) ali pada (recesija). V času tranzicije države na kratek rok pričakujejo padec BDP, saj to obdobje spremlja gospodarsko prestrukturiranje, izguba obstoječih trgov ter povečan uvoz. Na dolgi rok pa vstop v tržno gospodarstvo pomeni dvig konkurenčnosti podjetij ter posledično dvig BDP oziroma gospodarsko rast. Cikel gibanja BDP v izbranih tranzicijskih državah je prikazan v tabeli 1.

Tabela 1: Letna rast BDP v izbranih tranzicijskih državah v obdobju 1989-2000

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Slovenija	-1,8	-4,7	-8,9	-5,5	2,8	5,3	4,1	3,5	4,6	3,8	4,9	5,1
Madžarska	0,7	-3,5	-11,9	-3,1	-0,6	2,9	1,5	1,3	4,6	4,9	4,5	6,0
Češka	1,4	-1,2	-11,6	-0,5	0,1	2,2	5,9	4,8	-1,0	-2,2	-0,2	2,0
Slovaška	1,4	-2,5	-14,6	-6,5	-3,7	4,9	6,7	6,2	6,2	4,1	1,9	2,0
Poljska	0,2	-11,6	-7,0	2,6	3,8	5,2	7,0	6,1	6,9	4,8	4,1	5,0

Vir: Transition report 2000, str. 65.

Če pogledamo tabelo 1 vidimo, da so v zgodnjih 90.ih letih vse tranzicijske države beležile padec BDP. Slovenija je negativen trend rasti BDP beležila že v letu 1989, medtem ko se je v ostalih državah ta trend pojavil šele leto kasneje. Vse države so vsaj 2 leti beležile negativno rast bruto domačega proizvoda, le v Sloveniji pa negativna rast ni preseгла -10% . V letu 1994 so imele vse države pozitivno rast BDP zaradi pridobitve novih trgov in povečanja izvoza, predvsem na trg EU. Hkrati so države do leta 1994 zaključile privatizacijo, podjetja so se prestrukturirala, v državah pa je bil prisoten tudi tuji kapital (predvsem iz zahodno-evropskih držav), ki je prinesel novo znanje in nove tehnologije.

Po letu 1998 so države že dosegle stopnje BDP, ki so jih dosegale pred obdobjem tranzicije. Konkurenca na domačih trgih se je na začetku prehodnega obdobja z uvozom iz držav EU močno povečala, večina podjetij pa ni bila primerno opremljena z znanjem in tehnologijo, da bi lahko učinkovito konkurirala doma ali v tujini. V drugi polovici 90.ih let so države nadomestile izgubljene trge, zmanjšale uvoz tehnologije in povečale izvoz produktov iz panog, kjer imajo konkurenčne prednosti ter odpravile omejitve za vstop tujega kapitala. Slovenija je uspešno obnovila izgubljene trge, Madžarska in Poljska sta pritegnili velik obseg

neposrednih tujih investorjev, kar se kaže tudi v višji gospodarski rasti glede na ostali obravnavani državi. Višjo gospodarsko rast pa je spremljal tudi proces zniževanja inflacije.

1.2. INFLACIJA

V tranzicijskih državah je bil začetni dvig inflacije posledica liberalizacije cen, visokega fiskalnega deficita predvsem zaradi kolapsa davčnega sistema in obremenitve proračuna s socialnimi transferi ter plačilno-bilančnega primanjkljaja. Monetarno financiranje deficita je povzročilo hitro rast inflacije. Iz tabele 2 je razvidna visoka stopnja inflacije v vseh državah na začetku tranzicijskega obdobja.

Tabela 2: Inflacija v izbranih tranzicijskih državah od leta 1989 do leta 1999 (v %)

	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Slovenija	2772,0	104,6	247,1	92,9	22,8	19,5	9,0	9,0	8,8	6,5	8,0
Madžarska	18,1	33,4	32,2	21,6	21,1	21,2	28,3	19,8	18,4	10,3	10,0
Češka	1,5	18,4	52,0	12,7	18,2	9,7	7,9	8,6	10,0	6,8	2,2
Slovaška	1,5	18,4	58,3	9,1	25,1	11,7	7,2	5,4	6,4	5,6	10,8
Poljska	639,5	249,0	60,4	44,3	37,6	29,4	21,6	18,5	13,2	8,6	7,3

Vir: Transition report 1999, str. 76; Statistični uradi posameznih držav.

Iz tabele 2 razberemo, da sta najvišjo inflacijo izmed petih tranzicijskih držav v letu 1989 imeli Slovenija kot del tedanje Jugoslavije (2.772%) in Poljska (639,5%), ki sta po tem letu beležili upadanje inflacije. V ostalih treh tranzicijskih državah se je dvig inflacije pojavil šele v letu 1990 oziroma 1991, kjer je inflacija dosegla vrh. Po letu 1996 se je inflacija znižala pod 10% (pod 20% na Madžarskem in Poljskem), kar je bila posledica stabilizacije fiskalne politike ter zmanjšanja deficita.

1.3. BREZPOSELNOST

Zaposlenost je eden od glavnih makroekonomskih ciljev vsakega gospodarstva. Zaposleni so faktor proizvodnje, večja zaposlenost pa pomeni večjo proizvodnjo. Nizka stopnja brezposelnosti je merilo uspeha makroekonomske politike vsake države. Padec BDP v začetku prehodnega obdobja je spremljala zmanjšana produktivnost, upadanje investicij in padec zaposlenosti oziroma močan dvig števila brezposelnih. Brezposelnost je v tranzicijskih

državah v prvih letih prehodnega obdobja, ko je BDP padal rasla, po letu 1993, ko je BDP teh držav beležil pozitivno rast, pa se ni bistveno zmanjšala. Omenjeno je razvidno iz tabele 3.

Tabela 3: Stopnje brezposelnosti v izbranih tranzicijskih državah v obdobju 1990-2000 v % (ILO metoda)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Slovenija	n.p.	7,3	8,3	9,1	9,1	7,4	7,3	7,1	7,6	7,4	7,2
Madžarska	1,8	8,2	9,3	11,9	10,7	10,2	9,9	8,7	7,8	7,0	6,4
Češka	0,7	4,1	2,6	3,5	3,2	2,9	3,5	5,2	7,5	9,4	9,0
Slovaška	1,2	9,5	10,4	14,4	14,6	13,1	12,8	12,5	15,6	19,2	18,6
Poljska	6,5	12,3	14,3	16,4	16,0	14,9	13,2	8,6	10,4	13,0	14,3

Vir: Transition report 2000, str. 101; Statistični uradi posameznih držav.

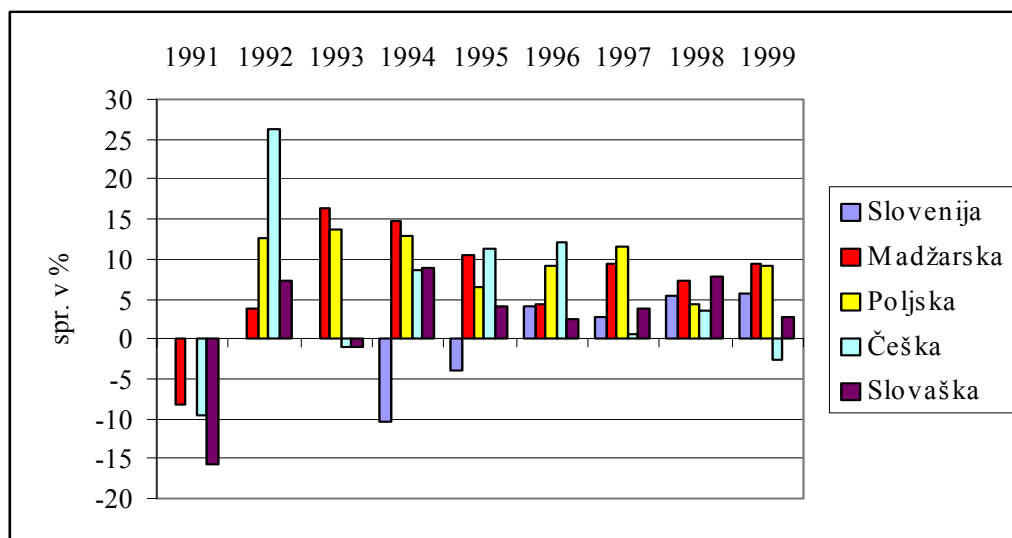
Močan padec števila zaposlenih v vseh državah v prehodu nakazuje pereč problem visoke stopnje brezposelnosti v obdobju tranzicije. Pričakovano je bilo, da se bo delovna sila iz državnih podjetij zaposlila v privatnem sektorju, vendar je malo število podjetij uspešno prestalo prestrukturiranje, novonastala podjetja pa niso masovno zaposlovala. Problem postane še bolj pereč ob dejstvu, da velik delež brezposelnih preide med neaktivno prebivalstvo namesto med zaposlene. Tako se možnost povečanja števila zaposlenih zmanjša, večja pa se število vzdrževanega prebivalstva, kar obremenjuje davkoplačevalce ter državni proračun. Povečana brezposelnost pa lahko vodi do povečane produktivnosti dela, kar je pozitiven faktor tranzicijskega obdobja.

1.4. PRODUKTIVNOST DELA

Produktivnost dela je razmerje med proizvodom in količino dela in se uporablja za merjenje gospodarske razvitosti. Med faktorji produktivnosti dela je najpomembnejši faktor obseg in učinkovitost proizvodnih sredstev. Rast produktivnosti dela lahko pripišemo zmanjšanemu številu delavcev, kar kratkoročno pomeni višjo stopnjo brezposelnosti v gospodarstvu, njihovem strokovnemu usposabljanju, optimalni organizaciji delovnega procesa, kakovosti

surovin ali večji kapitalski opremljenosti dela (Bregar, 1996)¹. Trendi produktivnosti dela v industriji so za izbrane države v prehodu prikazani v sliki 1.

Slika 1: Rast produktivnosti dela v industriji v izbranih tranzicijskih državah v obdobju 1991-1999

Vir: Transition report 1999, str. 58, Interno gradivo ZMAR-a RS, 2002.

Slika 1 nam prikazuje trende produktivnosti dela v industriji v obdobju prehoda. Na začetku tranzicije je produktivnost dela v industriji padla v vseh državah v prehodu, saj so se podjetja le s težavo odločala za odpuščanja večjega števila zaposlenih, kljub manjšemu povpraševanju po njihovih proizvodih (izguba trgov Vzhodne Evrope). Po letu 1992 oziroma 1993 pa se je trend rasti produktivnosti v vseh državah spreobrnil in države so beležile rast produktivnosti dela v industriji predvsem zaradi nižanja števila zaposlenih, delno pa tudi zaradi nadomestitve starih trgov z novimi. V drugi polovici 90. let pa je produktivnost rasla po višji stopnji, kar lahko pripišemo prisotnosti tujega kapitala v novo privatiziranih podjetjih, novejši tehnologiji, prestrukturiranim metodam vodenja podjetij ter uvedbi novih produktov. Po najvišji stopnji je rasla produktivnost dela na Madžarskem ter Poljskem, kjer so bile neposredne tuje investicije najbolj prisotne. Kakšen je bil povprečni letni dvig produktivnosti dela v industriji v obdobju 1994-1998 pa kaže tabela 4.

¹ Produktivnost dela je razmerje med proizvodom in količino dela, kar zapišemo kot $q=Q/L$, kapitalskoopremljenost zapišemo kot $k=K/L$, torej je produktivnost dela funkcija kapitalske opremljenosti dela: $q=f(k)$.

Tabela 4: Povprečni dvig produktivnosti dela v industriji na leto za obdobje 1994-1998

	Slovenija	Madžarska	Češka	Slovaška	Poljska
Povprečni letni dvig produktivnosti dela v industriji (v %)*	7,3	10,0	8,5	6,5	9,9

* neponderirano povprečje

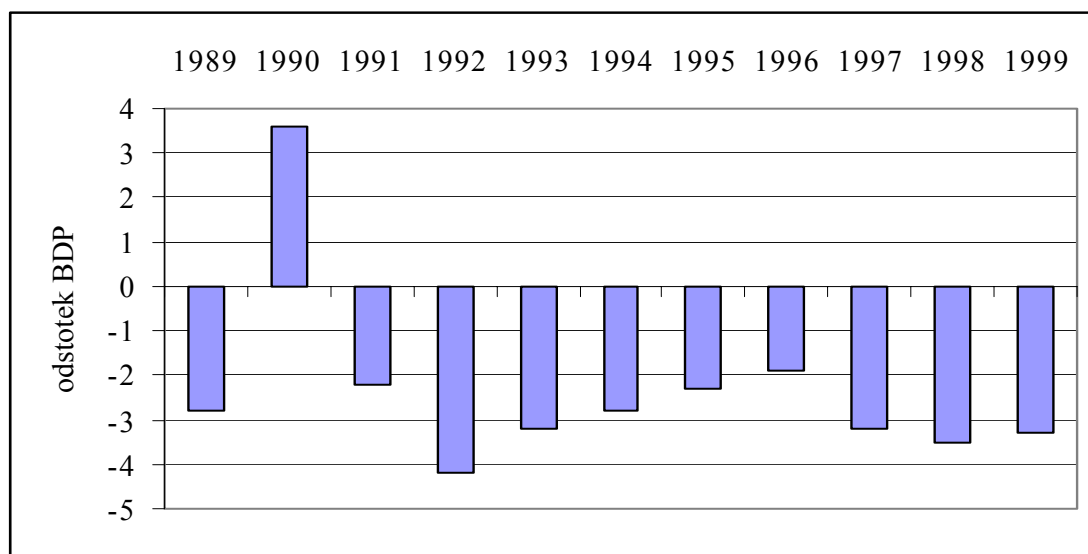
Vir: Transition report 1999, str. 75.

Slovenija je v obdobju tranzicije doživela podoben trend kot zgoraj omenjene države, vendar pa se je produktivnost dela v industriji višala bolj zlagoma. Tabela 4 nam kaže povprečen dvig produktivnosti dela v industriji za pet izbranih tranzicijskih držav. Na Madžarskem se je v štiriletnem obdobju produktivnost dvignila v povprečju za 10% letno, kar je posledica boljše kapitalske opremljenosti dela (visok % neposrednih tujih investicij v BDP) in večjega odpuščanja delavcev. Na Poljskem je bil obseg neposrednih tujih investicij v drugi polovici 90.ih let prav tako visok, stopnja brezposelnosti pa je z izjemo Slovaške najvišja izmed proučevanih petih držav (tabela 3, str. 5). Slovenija ni bila v tolikšni meri odprta za vstop tujega kapitala, zato lahko 7,3% povprečno rast produktivnosti predpišemo predvsem odpuščanju zaposlenih. Slovaška je imela najnižji odstotek neposrednih tujih investicij in tudi najnižjo povprečno rast stopnje produktivnosti dela.

1.5. FISKALNA IN ZUNANJA NERAVNOVESJA

Eden od dejavnikov, ki so močno vplivali na dvig inflacije v državah v prehodu, je bilo fiskalno neravnovesje - neravnovesje bilance javnega financiranja. Le-to je bilo posledica strukturnih sprememb v javnem sektorju na začetku prehodnega obdobja. Kolikšen je bil povprečni javnofinančni presežek oziroma primanjkljaj držav v tranziciji v obdobju 1989-1999 kaže slika 2.

Slika 2: Javnofinančni presežek oz. primanjkljaj držav v tranziciji v obdobju 1989-1999
(netehtano povprečje izbranih petih držav)

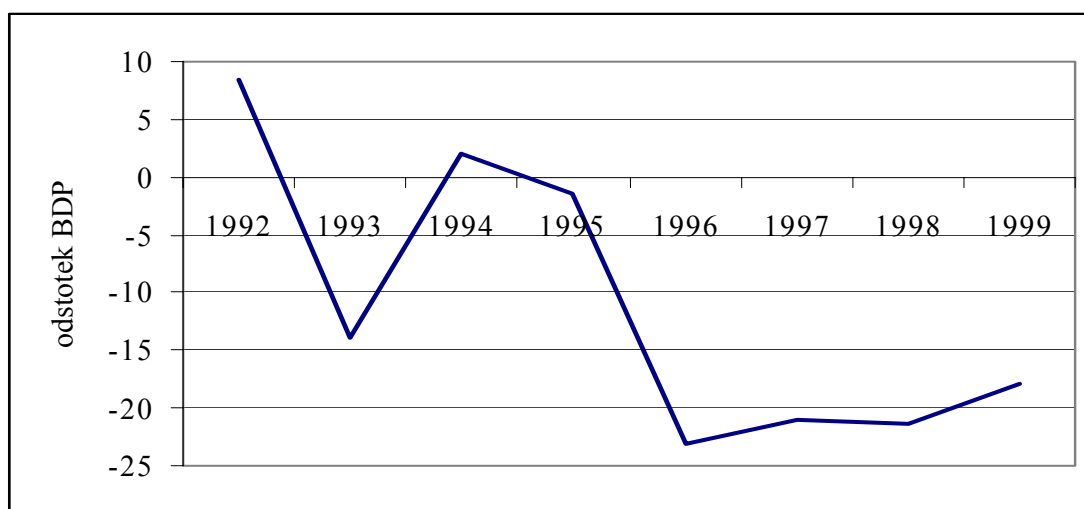

Vir: Transition report 1999, str. 77.

Iz slike 2 je razvidno, da so tranzicijske države skozi celotno obdobje prehoda beležile javnofinančni primanjkljaj, ki je posledica preseganja javnofinančnih odhodkov nad prihodki. Na strani javnofinančnih prihodkov je največji problem predstavljala obnovitev davčnega sistema, ki bi uravnotežila upad davčnih prihodkov iz vse manjšega javnega sektorja s povečanjem drugih davčnih prihodkov, kot sta na primer DDV in dohodnina. Na strani javnofinančnih odhodkov so največjo obremenitev predstavljali pokojninski sistemi, saj so bili le-ti katalizator visoke stopnje brezposelnih kot posledice prestrukturiranja in privatizacije v večini tranzicijskih držav. Vendar pa je bilo uveljavljanje novih davčnih sistemov dolgotrajno, saj je bilo za to potrebno popolno prestrukturiranje administracije, s tem pa je bilo dolgotrajno tudi neučinkovito zbiranje davkov. K visokemu deficitu so dodatno prispevale tudi implicitne davčne olajšave neučinkovitim podjetjem v gospodarstvu. Tolikšno obremenitev proračunov pa so posledično čutili tudi privatni investitorji, ki so plačevali višje davke.

Deficiti na tekočih računih plačilnih bilanc tranzicijskih držav so bili visoki skozi celotno desetletno prehodno obdobje. Iz slike 3, ki prikazuje netehtano povprečje deficitov tekočih računov izbranih tranzicijskih držav, so v obdobju 1992-1999 razvidne tri faze gibanja deficitov.

Slika 3: Povprečni deficit tekočega računa plačilne bilance v obdobju 1992-1999 v izbranih tranzicijskih državah (neponderirano povprečje)

Vir: Transition report 1999, str. 78.

Na začetku tranzicijskega obdobja se je deficit občutno zvišal predvsem zaradi izgube trgov in s tem zmanjšanega izvoza v Vzhodno in Jugo-vzhodno Evropo, zaradi večje odprtosti novo nastalih samostojnih gospodarstev pa se je povečal uvoz, predvsem iz Zahodne Evrope. Do 1994 se je deficit v povprečju znižal oziroma celo prešel v suficit, saj so si gospodarstva od prehodne krize vsaj delno opomogla, BDP teh držav je začel rasti, večal se je tudi izvoz na novo pridobljene trge Zahodne Evrope. Po letu 1995 pa se je deficit v povprečju spet zvišal zaradi večjega uvoza ter povečanih kapitalskih tokov v države in se do leta 1999 obdržal na okrog 20%.

Deficit tekočega računa države v tranziciji je pričakovan zaradi padca gospodarske rasti, ki je posledica zmanjšanega varčevanja in večjega povpraševanja po investicijskih proizvodih, ki so nadomestili zastarelo tehnologijo. Kljub temu, da so manjši deficiti v državi "zaželjeni", pa visok deficit povzroča dvom o sposobnosti države odplačati dolgoročni dolg v prihodnosti. Eden od virov financiranja deficita plačilne bilance so neposredne tuje investicije, ki so ga nekatere tranzicijske države dobro izkoristile.

1.6. NEPOSREDNE TUJE INVESTICIJE

Pred letom 1994 večina tranzicijskih držav z izjemo Madžarske ni beležila večjih kapitalskih pritokov, po tem letu pa so se neto neposredne tuje investicije v vseh državah v prehodu bistveno povečale, kar nam kaže tabela 5.

Tabela 5: Neto neposredne tuje investicije v proučevanih državah v prehodu v obdobju 1990-2000 (v mio USD)

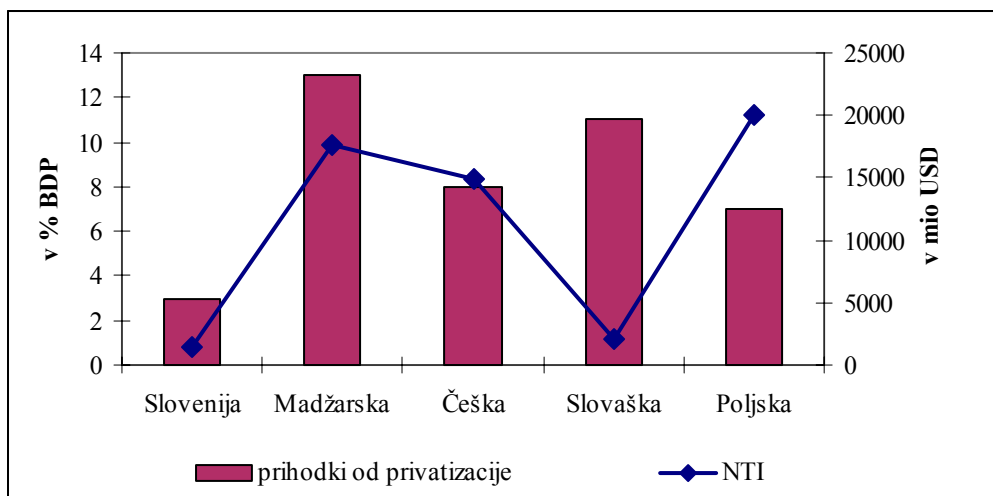
	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Slovenija	-2	-41	113	111	131	183	188	340	250	144	50
Madžarska	311	1459	1471	2328	1097	4410	1987	1653	1453	1414	1650
Češka	n.p.	n.p.	983	563	749	2526	1276	1275	2641	4912	6000
Slovaška	24	82	100	107	236	194	199	84	374	701	1500
Poljska	0	117	284	580	542	1134	2741	3041	4966	6642	10000

Vir: Transition report 2000, str. 74.

Iz tabele 5 vidimo, da so Madžarska, Češka in Poljska v letu 1999 imele največji pritek neposrednih tujih investicij. K temu je najbolj prispevala privatizacija bank, zavarovalnic in telekomunikacijskih podjetij. Po letu 1999 lahko pričakujemo še večji pritek tujega kapitala, saj v večini tranzicijskih držav tovrstna podjetja še niso privatizirana.

Načini privatizacije so bili odločujoč faktor pri vstopu neposrednih tujih investicij v državo. V tistih državah, kjer so bila večja podjetja prodana strateškim tujim investitorjem, je obseg neposrednih tujih investicij bistveno večji, kot pa v državah, kjer so bila podjetja lastninjena na podlagi certifikatov. Kot je razvidno iz slike 4, je pozitivna povezava med obsegom neposrednih tujih investicij na prebivalca ter prihodki od privatizacije v odstotkih BDP očitna za Poljsko, Madžarsko in Češko, medtem ko Slovenija in Slovaška odstopata.

Slika 4: Prihodki od privatizacije v % BDP in neposredne tuje investicije v proučevanih petih državah v mio USD (kumulativa 1989-1999)

Vir: Transition report 2000, str. 23 in 74.

V mnogih tranzicijskih državah je obseg neposrednih tujih investicij nihal zaradi nestanovitih prilivov tujega kapitala s strani tujih strateških investorjev v procesu privatizacije (predvsem na Češkem in Madžarskem – ti dve državi sta v procesu privatizacije pritegnili največ neposrednih tujih investicij). V večini teh držav se zdaj postopek privatizacije končuje.

Ključno vprašanje sedaj po končanem tranzicijskem obdobju in končani privatizaciji je, kako nadalje privabljati neposredne tuje investicije predvsem v privatni sektor. Privlačnost že obstoječih podjetij je odvisna od njihove vrednosti na sekundarnem trgu, ob ustanovitvi novega podjetja pa morajo tuji investitorji upoštevati stroške odprtja obrata in stroške opreme, podjetniško klimo in tržne potenciale v državi. Izkušnje tranzicijskih držav kažejo na povezavo med neposrednimi tujimi investicijami in bilateralnimi tržnimi tokovi. Gledano s te perspektive je za pritegnitev neposrednih tujih investicij v proučevane tranzicijske države ključnega pomena integracija z EU. Predpogoj za vstop v EU je bila privatizacija oziroma lastninsko preoblikovanje podjetij.

II: PRIVATIZACIJA – LASTNINSKO PREOBLIKOVANJE

PODJETIJ

Prvi pogoj za nastanek tržnega gospodarstva je preoblikovanje družbene lastnine v privatno, kar je zelo težak in dolgotrajen proces s številnimi zapleti glede načinov preoblikovanja. Hitra in obsežna privatizacija podjetij v družbeni lasti je prvi cilj vseh socialističnih držav, ker je bilo pričakovano, da bosta privatizacija in avtonomija podjetij povzročili večji interes tako delavcev kot managementa za izboljšanje organizacijskih ter tehnoloških pogojev poslovanja ter povečano učinkovitost. Največji problem prehoda je, kako spremeniti obstoječo lastninsko strukturo v strukturo, ki odgovarja tržnemu gospodarstvu. V prejšnjem sistemu je večina bogastva pripadala ljudstvu – formalno je torej privatizacija urejen in zakonit prenos lastnine od ljudstva (države, javnih institucij) posameznim gospodarskim subjektom, pravnim in fizičnim osebam (Mencinger, 1995). Obstaja več definicij privatizacije, štiri so opisane v nadaljevanju.

1. DEFINICIJA PRIVATIZACIJE IN EKONOMSKI RAZLOGI ZANJO

Bannock (at al., 1987) definira privatizacijo kot "prodajo državnega kapitala v nacionaliziranih industrijah ali drugih podjetjih privatnim investitorjem, pri čemer država izgubi ali pa ne kontrolo v njih." Ko se je dejansko začel prehod, se je definicija privatizacije razširila: "Privatizacija je vsakršen prenos bogastva od države ali državnega sektorja v privatni sektor." Vsebina privatizacije naj ne bi bil le premik proti privatni ali stran od državne ali skupne lastnine, ampak tudi premik stran od državne regulacije, ki omejuje pravice posameznika pri uporabi sredstev (Mencinger, 1995). Žnidaršič Kranjc (1999) definira privatizacijo tako: "Privatizacija ali olastninjenje podjetij je lastninsko preoblikovanje podjetij z družbeno lastnino v podjetja s privatno lastnino oz. z znanimi lastniki na celotnem trajnem kapitalu preoblikovanega podjetja z namenom doseči učinkovitejše poslovanje podjetij." Ribnikar (1998) smatra izraz privatizacija kot napačen in govori o lastninskem preoblikovanju podjetij, kjer odprava družbene lastnine podjetij pomeni odpravo razmer, ko nobena pravna ali fizična oseba nima terjatev do podjetij v višini tistega dela pasiv, kjer ne gre za dolgove bank in drugih upnikov oziroma odpravo razmer, ko nihče ni lastnik nedolžniškega kapitala podjetij.

Uprava državnih podjetij socialističnih držav ni bila prisiljena poslovati ekonomsko racionalno in učinkovito, ni se ji bilo potrebno odzivati na spremembe na trgu - o obsegu poslovanja in alokaciji kapitala je odločala vlada, izguba podjetja je bila pokrita s sredstvi iz državnega proračuna. Ni bilo investiranja v znanje, v ustrezno tehnologijo, ki bi omogočala podjetjem vstop na zahodne trge. Direktorji niso bili svobodni pri sprejemanju ekonomskih odločitev, ki bi racionalizirale poslovanje, ampak so sledili planskemu gospodarstvu in interesom politike. To je bila dogovorna ekonomija, ki je vodila v inflacijo in zadolževanje.

Poglavitni razlog za privatizacijo je tako zmanjšanje vplivanja države na odločitve podjetij in hkrati poenostavljanje in reduciranje birokratskih postopkov. Pomemben dejavnik uspešnega uvajanja tržnega gospodarstva je omogočanje varčevanja posameznikov in svobodnega odločanja o alokaciji prihrankov, spodbujati pa je potrebno tudi iniciative za samostojna podjetništva. Privatna lastnina zagotavlja varčevanje, investiranje, inovacije v proizvodnji, nove produkte, racionalno uporabo sredstev ter sprejemanje tveganja za odločitve (Mencinger, 1995).

2. NAČINI PRIVATIZACIJE

Države v tranziciji so se posluževale različnih načinov privatizacije, s katerimi so želele doseči spremembo lastniške strukture v državi in ekonomsko svobodo. Nova struktura lastništva naj bi pripomogla k razvoju gospodarstva, povečanju mednarodnega sodelovanja in višjemu življenjskemu standardu. Najpogostejši načini privatizacije (Privatization in Central and Eastern Europe, 1991) so:

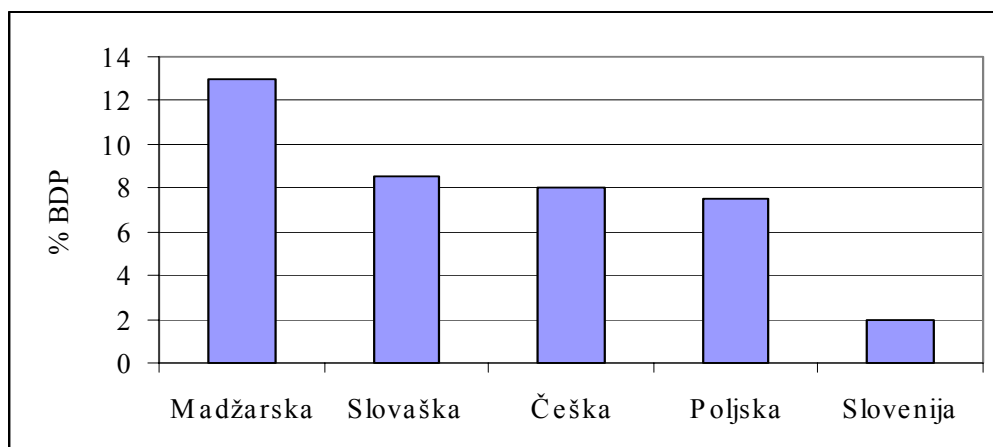
- Konvencionalna centralizirana metoda privatizacije: v tem primeru se privatizacija vrši za vsako specifično podjetje posamično. Metoda se je v Srednji Evropi zaradi velikega števila podjetij v družbeni lasti izkazala za predolgotrajno, posredovanje tujih svetovalecev pa predrago.
- Decentralizirana metoda privatizacije: proces privatizacije sproži in nadzoruje vodstvo podjetja. Sem spadajo različne tehnike lastninjenja (skupna vlaganja, leasing podjetja, delna privatizacija, odkupi podjetja s strani vodilnih delavcev in zaposlenih).
- Masovna privatizacija: podjetja v državni lasti se takoj preoblikujejo v delniške družbe, delnice podjetja pa se brezplačno razdelijo prebivalcem države preko certifikatov ali preko investicijskih družb ali pokojninskih skladov. Slabost te metode je preveliko število lastnikov, ki ne morejo učinkovito nadzorovati poslovanja podjetja.

- Indirektna privatizacija: Vodstvo in zaposleni (v določenih primerih s prisotnostjo tujih investorjev) ustanovijo eno ali več privatnih podjetij, katera kupijo sredstva starega podjetja na kredit ali leasing. Poslovanje in zaposleni so tako preneseni v novo podjetje. Staro podjetje preneha obstojati kot operativno podjetje.
- Spontana ali divja privatizacija: vodilni v podjetju v družbeni lasti ustanovijo novo podjetje v njihovi lasti in prenesejo najbolj profitabilni del podjetja, katerega so vodili, v novo privatno podjetje. Značilnost te privatizacije je bila, da novi lastniki niso plačali kapitala, katerega so prenesli v novo podjetje, v tedaj še nekonkurenčnem okolju ter brez zunanjega nadzora.
- Delitev podjetij na velika in mala: velika podjetja so prodana z javno ponudbo, direktno prodajo ali na podlagi skupnih vlaganj s tujimi investitorji (large-scale privatization), mala podjetja pa na podlagi avkcij ali leasinga (small-scale privatization).

3. NAMEN PRIVATIZACIJE

Ključni namen privatizacije je odstraniti vpliv države kot lastnika v podjetjih, po drugi strani pa povečati priliv sredstev v državni proračun in okrepiti konkurenco na trgu. Politični interesi so imeli močan vpliv na obliko in obseg privatizacije. Metoda privatizacije je pogosto odsevala razmerje moči med gospodarskimi ministrstvi, lokalno vlado, managerji podjetij in zaposlenimi. Privatizacijo je spremljal proces liberalizacije ter institucionalne spremembe, vendar je večina držav uvedla institucionalne reforme kot zadnje (Transition Report 2000). Slika 5 nam kaže prilive sredstev v državni proračun – le-ti so bili po posameznih državah v tranziciji različni in so bili posledica različnih metod privatizacije.

Slika 5: Prihodki od privatizacije v proučevanih državah (% BDP, kumulativa 1989-1999)

Vir: Transition report 2000, str. 23.

Če pogledamo prihodke od privatizacije vidimo, da so bili ti v posameznih tranzicijskih državah različni. Madžarska je v desetletnem obdobju pridobila največ tovrstnih prihodkov, razlog za to pa so direktne prodaje podjetij tujim strateškim investitorjem kot primarna privatizacijska metoda. Češka, Slovaška, Poljska in Slovenija so kot primarno metodo privatizacije izbrale prodajo podjetij s pomočjo državlanskih certifikatov in kot lahko vidimo iz slike 5, za Madžarsko močno zaostajajo.

Glavni namen tranzicijskih držav po končanem desetletnem prehodnem obdobju je privatizirati še preostale deleže države v podjetjih, vendar ne s pomočjo zapletenih privatizacijskih programov, ampak s pomočjo javnih ponudb. Prodaja strateškim investitorjem ima namreč določene prednosti, glavne so slednje (Transition Report 2000):

- pridobitev moderne tehnologije in know-howa za modernizacijo proizvodnih procesov in vpeljevanje novih proizvodov
- posodobitev poslovanja in ureditev glavnih poslovnih funkcij (finance, marketing, ...)
- možnost pridobitve kapitala iz tujine (krediti tujih bank)
- dolgoročni interes prisotnosti strateškega investitorja v državi (tveganje uspešnega prestrukturiranja podjetja in državno tveganje odbijata domače banke in bivše managerje)
- strateški investitor je večinski lastnik podjetja, kar povzroči uspešnejše in olajšano poslovanje (privatizacija s pomočjo certifikatov ima za posledico veliko število lastnikov, kar otežuje sprejemanje strateških odločitev v podjetju)

4. DEJAVNIKI, KI SO ZAVIRALI HITRO PRIVATIZACIJO

Proces privatizacije se lahko prične šele, ko so znani lastniki podjetij, ki naj bi se privatizirala ter vrednost podjetja ob upoštevanju dolgov. Ko se država odloči, da bo pričela s procesom privatizacije mora vedeti, katera podjetja privatizirati in poznati velikost in vrednost teh podjetij. To je bil največji problem procesa privatizacije, obstajali pa so tudi drugi dejavniki, ki so zavirali hiter proces privatizacije. Ti so (Transformation of Planned Economies, 1991, str. 85):

- politiki in širša javnost niso imeli jasne predstave o poteku in posledicah privatizacije; zaradi odsotnosti kapitalskega trga vrednost podjetja ni bila jasno določljiva
- strah pred visoko stopnjo brezposelnosti ter posledično visoko obremenitvijo državnega proračuna s socialnimi transferji (posledično večje obdavčevanje uspešnih podjetij)

- strah pred vdorom tujega kapitala, kajti državljani socialističnih držav sami niso razpolagali niti z znanjem niti z zadostnim kapitalom za nakup vseh državnih podjetij, zato je bila prisotnost tujega kapitala nujna (na Madžarskem so decembra 1988 domači prihranki znašali 312 mlrd forintov, vrednost državnih podjetij pa je bila ocenjena na 2000 mlrd forintov)
- sodne tožbe tistih, ki so bili pred nacionalizacijo lastniki sedanje družbene lastnine
- strah pred stečajem (podjetjem v panogah, ki niso perspektivne oziroma zanimive za domače ali tuje vlagatelje, grozi stečaj)
- problem vzpostavitve ustrezne davčne sheme (če država v kratkem času ni sposobna vpeljati ustrezne davčne sheme, to povzroči upad davkov in prispevkov v državni proračun in še nadaljnje podpiranje neučinkovitih podjetij)

5. PRIVATIZACIJA V DRŽAVAH V TRANZICIJI

Države v tranziciji so se različno lotevale procesa lastninskega preoblikovanja. Češka je kot primarno metodo privatizacije uvedla kuponsko privatizacijo, Slovenija in Slovaška državljanske certifikate. Poljska je podjetja lastninsko preoblikovala z uvedbo 15 nacionalnih investicijskih skladov, v katere so certifikate vlagali državljani, Madžarska je mnogo podjetij prodala tujim investitorjem.

5.1. PRIVATIZACIJA NA ČEŠKEM

Češka vlada se je odločila za kuponsko privatizacijo. V tej je ponudbo sestavljalo 1800 podjetij, ki so bila ustanovljena kot javne delniške družbe. Uspešna in velika podjetja so rezervirala večje deleže za kasnejše strateške lastnike.

Kuponi so bili izdani v investicijskih točkah. Vsak polnoletni državljan Čeeke je dobil 1000 točk. Te točke je lahko vložil neposredno v podjetja ali pa v privatizacijske sklade. Ustanovljenih je bilo cca. 460 skladov. Le-ti so bili sprva mišljeni zgolj kot dopolnilna oblika neposrednim naložbam v podjetja, a so po agresivnih in uspešnih marketinških akcijah postali ključni pri kuponski privatizaciji (v prvem valu privatizacije so vsi skladi zbrali 72% vseh kuponov – 10 največjih skladov več kot polovico). V prvem valu privatizacije je bila večina privatizacijskih skladov ustanovljena kot zaprti vzajemni skladi, v drugem valu pa je bilo

ustanovljenih več odprtih vzajemnih skladov, saj so ponudbo v tem valu predstavljala podjetja s slabšimi poslovnimi rezultati.

Zamenjavo kuponov za delnice je izvajal center za kuponske dražbe v okviru ministrstva za finance. Kuponske dražbe so potekale v petih krogih, kjer so uradniki usklajevali ponudbo in povpraševanje posameznega podjetja in oblikovali transakcijsko ceno glede na knjigovodsko vrednost podjetja in število vloženih investicijskih točk.

Na kapitalski trg so bila uvrščena vsa podjetja, ki so sodelovala v kuponski privatizaciji, prav tako pa tudi vsi skladi. Delničarji skladov imajo tako možnost trgovati z delnicami le-teh. Po zakonu o privatizaciji, ki ga je sprejela češka vlada, bi bili različni skladi lahko 100% lastnik posameznega privatiziranega podjetja, a je bil njihov skupni delež v posameznem podjetju največ 80%. Poleg skladov so bili lastniki privatiziranih podjetij tudi mali zunanji in notranji investitorji ter strateški investitorji (Žnidaršič Kranjc, 1999).

5.2. PRIVATIZACIJA NA SLOVAŠKEM

Privatizacijski proces v Republiki Slovaški je bil razdeljen na privatizacijo velikih (large-scale privatization) in privatizacijo malih podjetij (small-scale privatization). Privatizacija malih podjetij se je pričela 1991 in je vključevala manjše trgovine in manjša industrijska in gradbena podjetja. Podjetja so bila prodana na dražbi (t.i. nizozemska dražba). Medtem ko so bili pri privatizaciji malih podjetij predmet privatizacije premičnine in nepremičnine brez pravic in obveznosti, so bila pri privatizaciji velikih podjetij predmet privatizacije podjetja v celoti ali po delih, vključno s pravicami in obveznostmi.

Privatizacija velikih podjetij predstavlja glavni del privatizacije, ki še vedno poteka. Njen prvi del, v katerem je sodelovalo 678 podjetij, se je pričel 1991 in končal 1993. V tem valu privatizacije, imenovanem kuponska privatizacija, je vsak državljan prejel 1000 kuponov, ki jih je lahko vložil v izbrana podjetja (leta 1995 so bili kuponi zamenjani za delnice z nominalno vrednostjo 10,000 SSK). Več kot 50% državljanov se je odločilo za to metodo. V drugem delu privatizacije, ki se je pričel leta 1993, je bila glavna metoda direktna prodaja podjetij, pri čemer so imeli prednost domači investitorji. Tuji investitorji in zaposleni v podjetjih so imeli pravico sodelovati v procesu privatizacije le v manjšem številu. Pomanjkanje domačega kapitala pa je privedlo do obročnega odplačevanja nakupov podjetij

za dobo 10 let. Drugi del privatizacije je poleg metode direktne prodaje, v kateri je sodelovalo 1105 podjetij, vključeval še metodi javne ponudbe (v njej je sodelovalo 230 podjetij) in dražbe (na njih prodanih 10 podjetij).

Prihodki od privatizacije so v letu 1992 znašali 5 917 milijonov USD, v letu 1996 8 664 milijonov USD, v letu 1999 1 280 milijonov USD, v letu 2000 pa so zaradi prodaje slovaškega telekoma nemškemu telekomu in dveh bank, prodanih avstrijski in luksemburški banki, znašali 28 598 milijonov USD (<http://www.slovakembassy-cd-london.co.uk>).

5.3. PRIVATIZACIJA NA POLJSKEM

Glavni namen poljskega programa privatizacije je bilo poleg hitre in obsežne privatizacije tudi dejansko prestrukturiranje podjetij. Ustanovljenih je bilo 15 nacionalnih investicijskih skladov. Z mednarodnim javnim razpisom so bile izbrane upravljalske skupine posameznega sklada, ki so konzorciji domačih in tujih investicijskih bank ter svetovalnih hiš. Njihov namen je svetovanje podjetjem v procesu privatizacije in pomoč pri pridobivanju finančnih sredstev.

500 malih in srednje velikih podjetij izbranih z javnim razpisom je sestavljalo ponudbeno stran programa privatizacije. Podjetja so bila zbrana na podlagi ocene možnega uspešnega prestrukturiranja (nekaj izbranih podjetij je bilo kasneje kljub temu likvidiranih). Povpraševanje pa je sestavljalo 15 skladov, ki so bili po pravni obliki delniške družbe. Polnoletni poljski državljani so postali delničarji z enakimi deleži v vsakem izmed njih, vendar šele potem, ko so skladi že napolnili portfelje. Certifikatov državljani niso mogli vlagati neposredno v podjetja.

60% vrednosti osnovnega kapitala vsakega podjetja je bilo razdeljenega med sklade (en vodilni sklad je bil lastnik 33% osnovnega kapitala, torej večinski lastnik, med ostale sklade pa ga je bilo razdeljenega 27%). 15% vrednosti osnovnega kapitala podjetja je bilo razdeljenega med zaposlene, 25% pa je obdržala vlada z namenom, da bi to premoženje uporabila v pokojninski reformi.

Zamenjava certifikatov za delnice sklada je potekala na varšavski borzi. Skladi so bili s tem avtomatično uvrščeni na ta trg. Svoje deleže lahko povečajo le z nakupom novo izdanih delnic podjetij, s čimer naj bi se pospeševalo prestrukturiranje. Med seboj pa so po primarni

razdelitvi trgovali s portfeljnimi delnicami, da bi konsolidirali manjšinske deleže in dosegli nadzor nad upravljanjem tudi v tistih podjetjih, kjer niso bili večinski lastnik (Žnidaršič Kranjc, 1999).

5.4. PRIVATIZACJA NA MADŽARSKEM

Osrednja institucija v okviru procesa privatizacije na Madžarskem je državna premoženjska agencija (State Property Agency). Formalno je agencija lastnik in prodajalec državne lastnine, njena ključna vloga pa je nadzor, izbor svetovalcev in odobritev postopkov privatizacije. Agencija je uvedla številne privatizacijske programe. Do konca leta 1991 je bilo kot rezultat privatizacije malih podjetij (small-scale privatization) prodanih več kot 700 manjših trgovin in podjetij; za tovrstno privatizacijo so bila na voljo posebna posojila.

Spontana privatizacija je bila poleg aktivne privatizacije, ki je obsegala različne programe prestrukturiranja, glavna metoda preoblikovanja podjetij. Spontana privatizacija je bila izpeljana na dva načina: po prvem je bilo podjetje preoblikovano v družbo z omejeno odgovornostjo in potem prodano v celoti ali po delih, po drugem pa je bil del podjetja s prisotnostjo tujih investitorjev, transformirano v družbo z omejeno odgovornostjo. Državna premoženjska agencija je leta 1991 odobrila metodo spontane privatizacije 107 podjetjem; 53 podjetij se je privatiziralo s tujim partnerstvom, 54 z domačim. Metoda aktivne privatizacije je vsebovala 5 programov in je vključevala 124 podjetij. Prvi privatizacijski program je vključeval 20 največjih in najuspešnejših državnih podjetij, pri prestrukturiranju katerih je državna premoženjska agencija upoštevala mnenja zunanjih svetovalcev (tujih investicijskih bank) in pritegnila tuje investitorje. Drugi privatizacijski program je vključeval 12 podjetij strojne industrije. Glavni namen te metode je bilo pritegniti tuje investitorje iz strojne industrije; v nasprotnem primeru se podjetja likvidirajo. Preostali trije programi so bili: koordinirana privatizacija v sektorju proizvodnje vina, katere ključni namen je bila modernizacija proizvodnje 15 največjih podjetij, privatizacijski program gradbenih podjetij, ki naj bi se prilagodila novim tržnim razmeram ter program privatizacije 15 podjetij, katerih poslovanje je bilo prizadeto z izgubo ruskega trga; na podlagi mnenj tujih svetovalcev je bil postopek prestrukturiranja odobren le 7 podjetjem (Privatization in Central and Eastern Europe, 1991).

III: BREZPOSELNOST V DRŽAVAH V TRANZICIJI

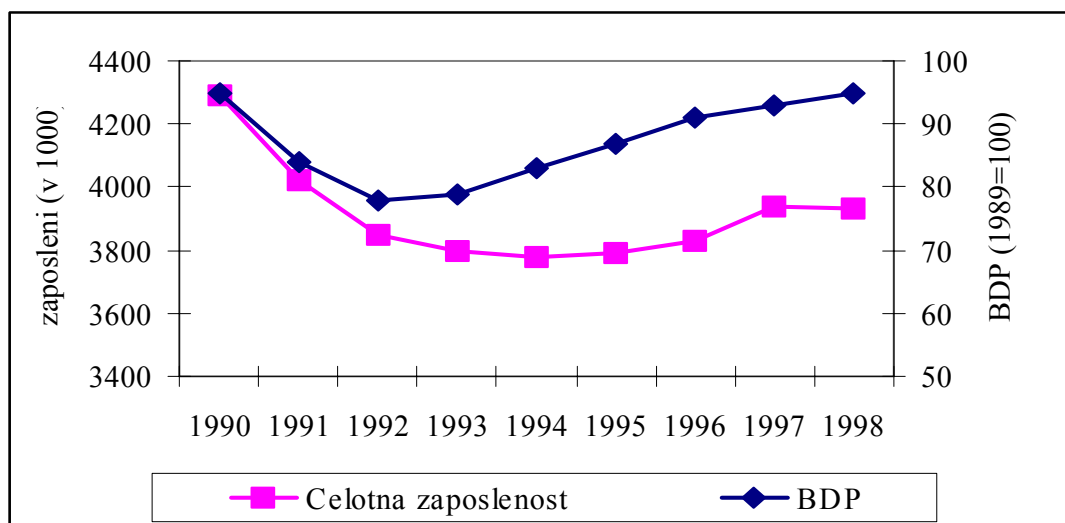
V času tranzicije se je kot velik problem pojavila visoka brezposelnost. Samoupravni socialistični sistem je zagotavljal polno zaposlenost, v kateri je bila skrita prikrita brezposelnost. Posledica tega je bila nizka produktivnost dela in visoki stroški proizvodnje. Ta neučinkovitost gospodarstva se je reševala z zadolževanjem v tujini, nastopila je dolžniška kriza. Brezposelnost je naraščala, gospodarska rast je padala oziroma je bila negativna. V vseh državah v tranziciji se je pojavila brezposelnost kot največji problem gospodarstva. Prvi ukrep držav na začetku tranzicije je bil uvedba socialnih katalizatorjev (predčasno upokojevanje, socialne pomoči, prekvalifikacije, razvejanost šolstva), ki pa so pomenili veliko proračunsko obremenitev.

1. VZROKI BREZPOSELNOSTI

Brezposelnost v tržnih gospodarstvih je eden izmed glavnih makroekonomskih problemov, razlogi zanjo pa so različni. Kratkoročni razlogi za brezposelnost so nihanja v gospodarski aktivnosti (ciklična brezposelnost), prostovoljna menjava in iskanje nove zaposlitve (frikcijska brezposelnost). Kratkoročna gibanja brezposelnosti niso kritična in država nanje nima večjega vpliva, lahko jih izravnava le z večjo ali manjšo ponudbo javnih del. Nasprotno pa dolgoročni razlogi za brezposelnost predstavljajo za gospodarstvo veliko zavoro. Le-ti so predvsem strukturni. Strukturna brezposelnost pomeni, da na trgu delovne sile obstaja neusklajenost med iskano in dejansko usposobljenostjo delavcev (podjetja povprašujejo po določenih profilih delavcev, na trgu pa so drugače usposobljeni delavci), neusklajenost med povpraševanjem in ponudbo delavcev pa je lahko tudi geografska (Senjur, 2001).

Že v prvem delu diplomskega dela smo videli, da je tranzicijsko obdobje v vseh proučevanih državah prineslo v gospodarstvo recesijo, ta pa je imela za posledico zvišanje stopnje brezposelnosti. Ena glavnih nalog vsake države je bila realokacija zaposlenih iz državnega v privatni sektor – v privatizirana ali nova podjetja. Vendar delovnih mest v novonastalem privatnem sektorju, s katerimi bi katalizirali masovno število novih brezposelnih, ni bilo dovolj. Podjetja so namreč s prestrukturiranjem močno skrčila število delovnih mest, novih malih in srednje velikih podjetij pa je bilo malo. Slika 6 primerja gibanje brezposelnosti in BDP v obdobju prehoda v tranzicijskih državah Srednje in Vzhodne Evrope in v Baltskih državah, kamor spada tudi vseh pet proučevanih držav.

Slika 6: Gibanje zaposelnosti in BDP v vseh tranzicijskih državah Srednje-vzhodne Evrope in Baltskih državah v obdobju 1990-1998 (netehtano povprečje)

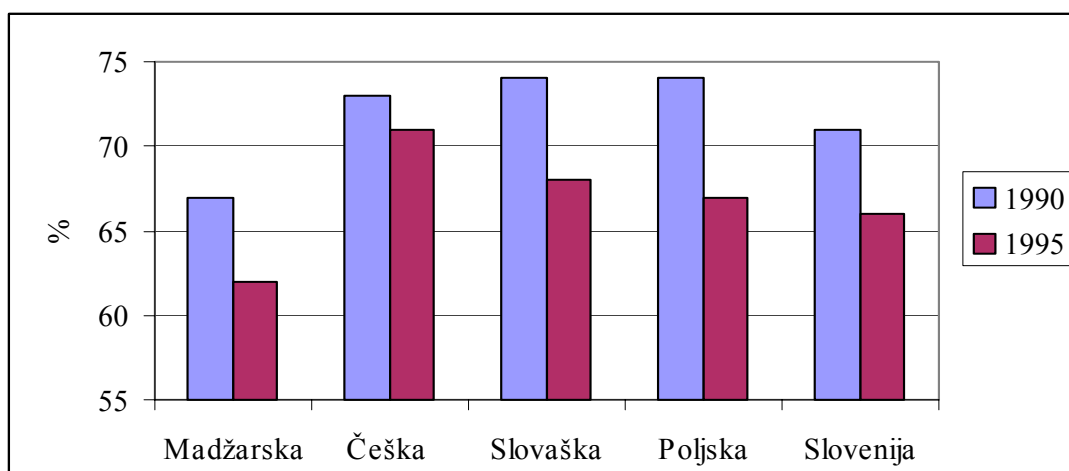
Vir: Transition report 1999, str. 58, Transition report 2000, str. 98.

Iz slike 6 je razvidno, da je sočasno s padanjem BDP padala tudi zaposlenost v tranzicijskih državah na začetku obdobja prehoda. Vidimo, da zaposlenost in BDP nista začela naraščati sočasno, ampak se je zaposlenost začela dvigati dve leti kasneje. Dvig zaposlenosti lahko pripišemo novo nastalim manjšim podjetjem, ki so nudila nova delovna mesta, povečanju števila samozaposlenih ter okrevanju prestrukturiranih podjetij z nastopom na novih trgih. Delež zaposlenih v privatnem sektorju se je močno povečal (na Poljskem in Češkem je bilo leta 1998 več kot 70% zaposlenih v privatnem sektorju, na Madžarskem več kot 60%, v Sloveniji okrog 50%), večji pa je bil tudi delež neaktivnega prebivalstva.

2. PROBLEM NEAKTIVNEGA PREBIVALSTVA

Neaktivno prebivalstvo predstavlja razliko med celotnim in aktivnim prebivalstvom. Število neaktivnega prebivalstva se je v obdobju prehoda v vseh petih proučevanih državah povečalo. Tisti, ki so bili dolgo brezposelni, so imeli manjše možnosti ponovne zaposlitve. Večji delež le-teh je tako prešel med neaktivno prebivalstvo, povečalo pa se je tudi število upokojencev, saj je bilo predčasno upokojevanje orodje, s katerim so države zavirale rast števila brezposelnih (Transition Report 2000). Iz slike 7 je razvidna razlika v deležu aktivnih v tranzicijskih državah v letih 1990 in 1995. V vseh državah je delež aktivnega prebivalstva padel, najbolj na Poljskem (za 7 odstotnih točk), najmanj na Češkem (za 2 odstotni točki). V Sloveniji se je delež aktivnih zmanjšal od 71% v letu 1990 na 66% leta 1995.

Slika 7: Delež aktivnega prebivalstva v letu 1990 in 1995 v Sloveniji, na Madžarskem, Poljskem, Češkem ter Slovaškem

Vir: Transition report 2000, str. 100.

Z naraščanjem brezposelnosti je naraščal tudi delež dolgoročno brezposelnih (brezposelni več kot 1 leto), kar je bilo v tranzicijskih državah neizogibno, kajti predhodni socialistični sistem je zagotavljal polno zaposlenost in dovoljeval le krajša obdobja brezposelnosti. Dolgoročna brezposelnost predstavlja problem v gospodarstvu, saj tej skupini pripadajo predvsem mladi in tisti s poklicno izobrazbo, ki zaradi pomanjkanja delovnih izkušenj postanejo praktično nezaposljivi, s tem pa povečujejo delež prebivalstva na pragu revščine.

Če primerjamo odstotek dolgoročno brezposelnih v obravnavanih tranzicijskih državah z odstotkom dolgoročno brezposelnih v državah EU opazimo, da ni bistvenih razlik. V letu 1995 je bil delež dolgoročno brezposelnih v treh državah EU v povprečju okrog 44%, v treh državah v prehodu pa okrog 40%. V letu 1997 se je delež dolgoročno brezposelnih v treh državah EU in treh tranzicijskih državah gibal v povprečju okrog 40%. V letu 1997 je imela Madžarska izmed proučevanih tranzicijskih držav največji delež dolgoročno brezposelnih, ki je zajemal kar 50% vseh brezposelnih (Transition Report 2000, str.102). Eden izmed ključnih dejavnikov zmanjšanja brezposelnosti je večja mobilnost delovne sile.

3. MOBILNOST DELOVNE SILE

Mobilnost delovne sile je funkcija časa in za razumevanje sprememb pri mobilnosti delovne sile je potrebno preučiti ključne dogodke v političnem in ekonomskem sistemu v obravnavanem obdobju. Tranzicijsko obdobje je s prehodom v tržno gospodarstvo povzročilo

večjo verjetnost izgube delovnega mesta, bankrotiranja nesolventnih podjetij, spodbujalo se je samostojno podjetništvo, začel se je proces privatizacije, s tem se je povečala moč odločanja vodilnih v podjetjih. V takšnih razmerah je mobilnost delovne sile pričakovana.

Mobilnost delovne sile ima dvojen pomen: ekonomski in osebni. Podjetjem omogoča prilagoditev tržnim in tehnološkim spremembam preko dodatnega zaposlovanja ali odpuščanja ter s prerazporeditvijo delavcev znotraj podjetja samega, zaposlenim pa omogoča poklicno napredovanje. Mobilnost med delovnimi statusi vključuje raznovrstne delovne statuse in prehode na in s trga delovne sile ter menjavanje delodajalcev, mobilnost med delovnimi mesti pa pomeni spreminjanje delovnih mest pri istih delodajalcih (Svetlik et al., 1997). Tabela 6 prikazuje mobilnost delovne sile na Poljskem in Madžarskem v javnem oziroma privatnem sektorju.

Tabela 6: Mobilnost delovne sile na Poljskem v letih 1996 in 1998 in Madžarskem leta 1999

% zaposlenih	Poljska		Madžarska
	1996	1998	1999
stalno zaposleni	85,8	87,1	85,8
mobilnost:	4,9	4,9	5,4
- privatni sektor	74,6	78,0	62,1
- javni sektor	25,4	22,0	16,8
pritoki nezaposlenih/neaktivnih:	9,4	8,0	8,9
- privatni sektor	71,0	77,6	54,1
- javni sektor	29,0	22,4	27,4

Vir: Transition report 2000, str. 105.

Kot je razvidno iz tabele 6, na Poljskem leta 1998 delovnega mesta ni zamenjalo 87,1% vseh zaposlenih, kar je za 1,3 odstotne točke več kot leta 1996. V obeh letih pa je delovno mesto zamenjalo 4,9% zaposlenih. Mobilnost delovne sile v privatni sektor (iz javnega ali alternativnega privatnega) je znašala leta 1998 78%, kar je za 3,4 odstotne točke več kot leta 1996. To je pozitiven trend, saj velja privatni sektor za bolj produktivnega kot javni. Če pogledamo pritoke nezaposlenih oziroma neaktivnega prebivalstva med zaposlene vidimo, da so bili le-ti v letu 1998, ko so znašali 8%, za 1,4 odstotne točke manjši kot dve leti prej, kar ni vzpodbudno. Če te pritoke nadalje razčlenimo opazimo, da se je kar 77,6% vseh na novo

zaposlenih zaposlilo v privatnem sektorju. Podatki za Madžarsko kažejo podoben trend mobilnosti za leto 1999.

Na podlagi podatkov za Poljsko in Madžarsko lahko zaključimo, da se je število zaposlenih v javnem sektorju v tranzicijskih državah zmanjšalo. Večina aktivnega prebivalstva se je zaposlila v privatnem sektorju, kar pa ni presenetljivo dejstvo, saj so te države v devetdesetih letih lastninile javni sektor in spodbujale nastajanje manjših in srednje velikih podjetij ter samozaposlenost, česar v bivšem socialističnem sistemu ni bilo.

4. REŠEVANJE PROBLEMA VISOKE BREZPOSELNOSTI

Pritisk visoke brezposelnosti je bil v državah v tranziciji zelo močan in države so morale uvesti ukrepe za izboljšanje enega izmed najpomembnejših makroekonomskih kazalcev razvitosti. Eden možnih načinov reševanje brezposelnosti je aktivna politika zaposlovanja, pod katero spada:

- izobraževanje zaposlenih,
- prekvalifikacija,
- javna dela in
- subvencije delodajalcem.

Tovrstna politika sama brez primerne pasivne politike zaposlovanja, pod katero razumemo spremembe zakonov in regulativ, ki omejujejo delodajalce pri zaposlovanju dodatne delovne sile in vstopu na nove trge, ne more biti učinkovita (Akcijski program zaposlovanja v Sloveniji za leto 2000 in 2001; 2000). Drugi možni načini reševanja brezposelnosti so tudi:

- podpiranje podjetništva z nepovratnimi sredstvi in svetovanjem pri poslovnih načrtih, a se vlade tranzicijskih držav takšnega načina ne poslužujejo oziroma je prisotnost tovrstne pomoči minimalna,
- mobilnost delovne sile, vendar se večina delavcev ne sprijazni z možnostjo zaposlitve v drugem sektorju ali nima poguma za prehod v drugo panogo,
- predčasno upokojevanje,
- širitev šolske mreže.

Povpraševanje po različno usposobljenih delavcih je odvisno predvsem od njihovih relativnih stroškov in od vrste tehnologije, ki se v določenem produkcijskem procesu uporablja. Tehnološke spremembe v svetu v zadnjih letih so bile spremljane z večjim povpraševanjem

po visoko kvalificirani delovni sili. Tranzicijske države so z odprtjem tujim investicijam upravičeno pričakovale tehnološke in organizacijske spremembe in temu primerno spremembo povpraševanja po bolj izobraženi delovni sili. V neevropskih tranzicijskih državah, kjer so bile tuje investicije manj prisotne, je bilo manj tudi nove tehnologije in preobrat v povpraševanju po kvalificirani delovni sili ni bil tako izrazit. Države, ki niso nudile dodatnega tehnološkega izobraževanja mladim, so zaostajale v pridobivanju tujih investicij. Raziskava EBRD² je predstavila tudi mnenje tujih investorjev, da so delavci v tranzicijskih državah dokaj tehnološko izobraženi, vendar premalo prilagodljivi (Transition report 2000).

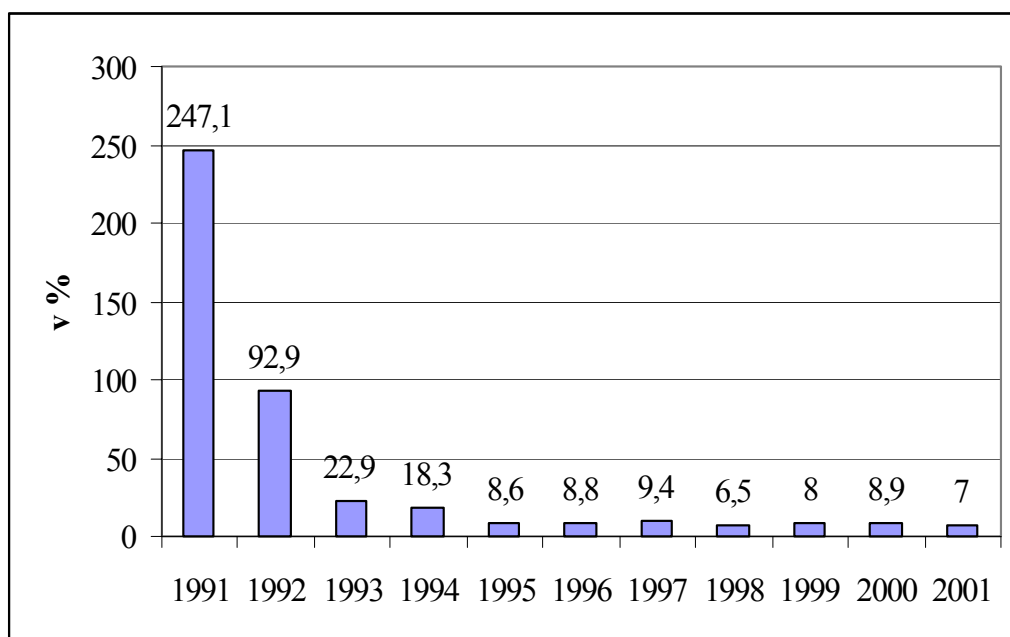
IV: SLOVENIJA V ČASU TRANZICIJE

1. OPIS GOSPODARSKIH RAZMER V SLOVENIJI V 90. LETIH

Gospodarstva socialističnih držav so v 80. letih 20. stoletja pestile zelo visoke stopnje inflacije, države so imele zelo visok javni dolg, ki je z leti naraščal, mednarodne menjave praktično ni bilo, valute so bile precenjene. V Jugoslaviji je bilo obdobje 1980.ih karakterizirano z ekonomsko stagnacijo ter visoko inflacijo. Rast povprečnega produkta je v obdobju 1974-1980 znašala 6,4%, v obdobju 1981-1989 pa le 0,6%. Inflacija je skokovito naraščala od leta 1983, leta 1985 je dosegla 70%, leta 1986 90% in leta 1989 2 800%. Slovenija, ki je bila tedaj del te države, je v letu 1989 presegla 2 800% stopnjo inflacije (Pleskovic, Sachs, 1994, str. 196). Po letu 1991 je inflacija v Sloveniji vztrajno padala in se je na koncu prehodnega obdobja znižala pod 10%, kar kaže slika 8.

² Raziskava EBRD je vključevala investitorje iz Zahodne Evrope, ki vlagajo v tranzicijske države Srednje Evrope in v Baltske države. Po njihovem mnenju imajo pri investiranju v državo v prehodu najpomembnejšo vlogo štirje dejavniki: bližina domačega trga, poceni delovna sila, dostop do surovin ter davki in regulative (EBRD, Transition report 2000, str. 116).

Slika 8: Stopnje inflacije v Sloveniji v obdobju 1991-2001

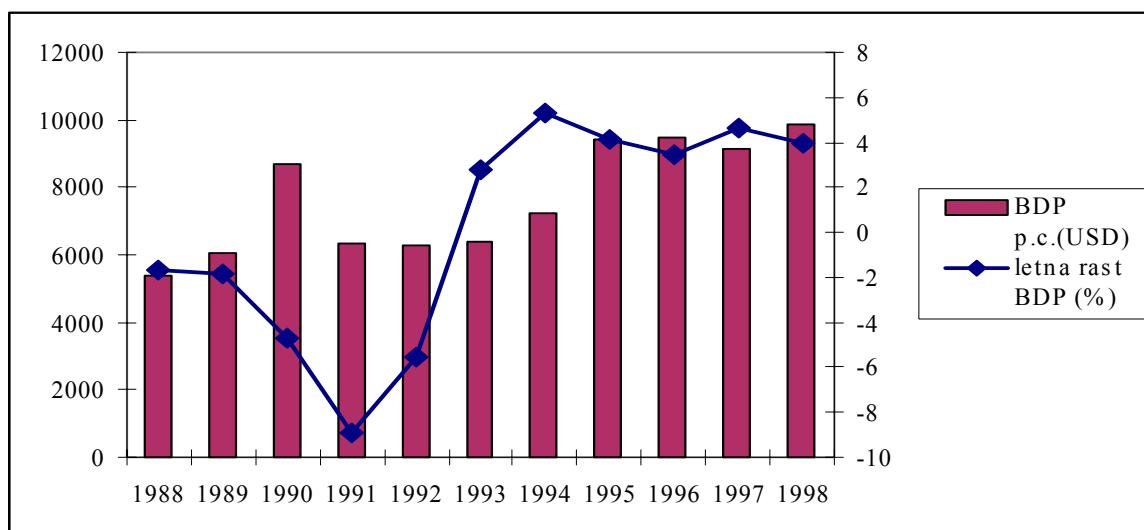

Vir: Interno gradivo SURS-a, 2002.

Na začetku prehodnega obdobja, je bila Slovenija pred ključnim vprašanjem, kako znižati inflacijo. Dezinflacijska politika je lahko hitra ali postopna. Politika postopnosti počasi in vztrajno znižuje inflacijo. Ker je dolgoročna, obstaja nevarnost, da izgubi politično podporo, saj na kratek rok ni mogoče pričakovati obljubljenih rezultatov, obstaja tudi verjetnost višje stopnje brezposelnosti od obljubljene. Cilj politike hitrega in močnega ukrepanja pa je hitro znižanje inflacije. Agregatno povpraševanje se posledično močno zmanjša, kar privede do močne recesije in močnega znižanja proizvoda. Večji in hitrejši padec inflacije povzroči hitro znižanje agregatne ponudbe. Ko inflacija doseže zadosti nizko raven, začneta proizvodnja in zaposlenost rasti (Senjur, 2001). Slovenija je znižala inflacijo s pomočjo hitre dezinflacijske politike in politike dohodkov; s slednjo je znižala stopnjo rasti plač in cen (bodisi z zakonom, bodisi s socialnimi sporazumi).

Zniževanje inflacije in izguba jugoslovanskega trga v začetku 90.ih let je povzročilo zmanjšanje gospodarske aktivnosti. Slika 9 prikazuje rast BDP; le-ta je bila do leta 1993 negativna (1991 je bil padec BDP najvišji: -10%), po tem letu pa so že bili vidni rezultati prestrukturiranja. Podjetja so že delno nadomestila jugoslovanske trge z zahodno-evropskimi, povečal se je izvoz in investicije, povečala se je potrošnja, inflacija je padla pod 20%, stopnja brezposelnosti se je ustalila in pričel se je trend rasti BDP; le-ta se je vztrajno gibala okrog 5% letno.

Slika 9: Stopnje rasti BDP in BDP p.c. v USD v Sloveniji v obdobju 1988-1998

Vir: Pirher, 2000, str. 9.

Leta 1990 je Slovenija na trge bivše Jugoslavije izvozila za 47,6% letnega BDP, leta 1992 za 14,3% in leta 1997 samo še za 9,5% letnega BDP. To je bil vzrok za nujno prestrukturiranje podjetij in iskanje novih trgov. Podatki kažejo, da je Slovenija v 7 letih povečala izvoz na trge EU za 17,8 odstotnih točk, izvoz v ostali svet pa se je od leta 1990 zmanjšal za 2,3 odstotne točke. Slovenska podjetja lahko povečajo izvoz na trge EU ter ostale svetovne trge z:

- vzpostavitev novih poslovnih povezav s tujimi partnerji (skupna vlaganja v proizvodnjo, marketing in oglaševanje)
- večjo specializacijo in ustanovitvijo lastnih blagovnih znamk, s tem se dvigne kvaliteta
- vlaganjem v tehnološki napredek ter raziskave in razvoj
- vzpostavitev lastne prodajne mreže na tujih trgih
- znižanjem stroškov dela predvsem s prestrukturiranjem izvoznih podjetij (Slovenia: Strategy of International Economic Relations, 1996)

Tabela 7 kaže trgovino med Slovenijo, bivšo Jugoslavijo, EU ter ostalim svetom v letih 1990, 1992 in 1997. Slovenski izvoz je močno vezan na trg EU, predvsem na nemški trg. Izvoz na trge bivše Jugoslavije se je od leta 1990 močno zmanjšal, vendar se v zadnjem obdobju spet povečuje.

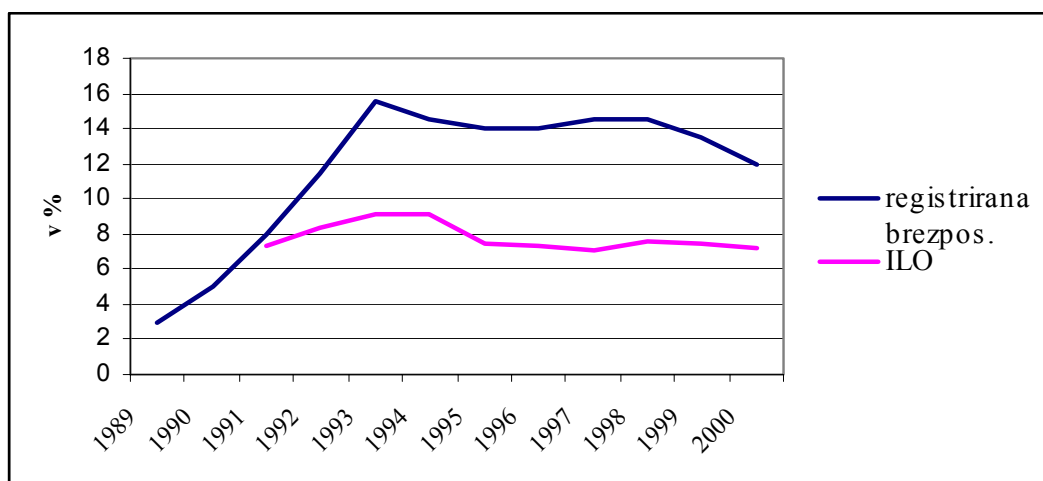
Tabela 7: Struktura izvoza Slovenije v Evropo, bivšo Jugoslavijo in ostali svet v % BDP

	Izvoz (%BDP)		
	1990	1992	1997
Bivša Jugoslavija	47,6	14,3	9,5
EC, EU 12, EU 15	18,8	34,6	36,6
- od tega: Nemčija	7,7	17,0	16,9
Italija	5,9	8,3	8,6
ostale države	5,2	9,3	7,2
ostali svet	13,7	14,2	11,4
Skupaj	80,1	63,1	57,5

Vir: Pirher, 2000, str. 8.

Posledica stagnacije gospodarstva v začetku 90.ih let je bila tudi večja stopnja brezposelnosti. Le-ta je od leta 1990, ko je znašala približno 3%, strmo naraščala in v letu 1993 dosegla 16%. Po letu 1993, ko se je gospodarstvo stabiliziralo, se je rast stopnje brezposelnosti umirila, rahlo upadala in je v letu 2000 znašala 12%. Gibanje brezposelnosti je orisano v sliki 10.

Slika 10: Stopnje brezposelnosti v Sloveniji v obdobju 1989-2000 (registrirana brezposelnost in brezposelnost po ILO metodi)

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 2002; Transition Report 2000, str.101

Poleg izgube trgov in dezinflacijske politike je tudi privatizacija povzročila močan val odpuščanja zaposlenih. Ustalitev stopnje brezposelnosti leta 1994 sovпада s končanjem procesa primarne privatizacije. Kako je potekala in kakšne posledice je imela na zaposlenost v industriji in negospodarstvu opisujem v poglavjih 2 in 3, ki sledita.

2. LASTNINSKO PREOBLIKOVANJE IN PRESTRUKTURIRANJE SLOVENSКИH PODJETIJ³

Leta 1991 in 1992 je bilo slovensko gospodarstvo v recesiji. Vlada je razglasila začasni moratorij za postopke bankrotov podjetij, ki so bila nesolventna. To je posledično povzročilo še večjo finančno nedisciplino. Skoraj 800 podjetij bi moralo leta 1992 bankrotirati. Izguba 300 podjetij, ki so izkazovala največjo izgubo, je predstavljala 88% izgube celotnega podjetniškega sektorja. Ta podjetja so zaposlovala 27% celotne delovne sile. Vse to je predstavljalo velik socialni in politični problem. Privatni sektor ni imel dovolj kapitala in ne managerskih znanj, s katerim bi lahko rešil krizo.

Leta 1993 je vlada predlagala podjetjem postopek prestrukturiranja. Podjetjem niso bila ponujena finančna sredstva, ampak so le-ta morala privoliti v transformacijo v pravno obliko delniških družb, njihove delnice so bile prenesene v Sklad za razvoj, delavski sveti so bili razpuščeni. Sklad za razvoj je postal lastnik 98 podjetij, ki so zaposlovala 56 000 ljudi, kar je predstavljalo 10% vseh zaposlenih prebivalcev. Celotna izguba vseh podjetij je znašala 40200 mlrd SIT (=2 mlrd DEM). Do konca 1993 je novi management zamenjal 70% dotedanjega.

2.1. INVESTICIJSKI SKLADI

Z začetkom privatizacije so se tudi v Sloveniji pojavili investicijski skladi. Prvič so bili kot subjekti privatizacije uzakonjeni leta 1992 v Zakonu o lastninskem preoblikovanju podjetij, pogoji za ustanovitev le-teh pa so bili definirani v Zakonu o investicijskih skladih in družbah za upravljanje, ki je začel veljati 1994. Nameni slednjega so bili:

- razvoj trga kapitala in vrednostnih papirjev,
- ustanoviti pooblašene investicijske družbe, ki bi bile eden glavnih subjektov v procesu privatizacije podjetij,
- zagotoviti ustrezno pomoč malim investitorjem pri alociranju prihrankov (doseganje maksimalne stopnje donosa ob minimalnem tveganju) in
- doseči vključevanje v mednarodne trge kapitala.

Poglavitni cilj Zakona o lastninskem preoblikovanju podjetij pa je bil preoblikovanje družbene lastnine v privatno in državno, kar pomeni olastniniti podjetja in porazdeliti

³ Poglavlja 2., 2.1. in 2.2. povzeta po: Žnidaršič Kranjc, 1999

družbeni kapital med vse subjekte družbe, v podjetjih pa vzpostaviti kapitalsko upravljalno funkcijo, ki bo omogočala bolj učinkovito upravljanje s kapitalom podjetja.

V samem zakonu je bila predvidena tako odplačna kot brezplačna razdelitev družbenega kapitala državljanom RS ter zaposlenim v podjetjih v postopku privatizacije. Razdelitev družbenega kapitala naj bi po zakonu potekala takole:

- 40% družbenega kapitala **institucionalnim lastnikom** in sicer:
 - 20% prejme Sklad za razvoj in sicer z nalogo, da ta kapital nadalje razdeli pooblaščenim investicijskim družbam
 - 10% družbenega kapitala dobi Odškodninski sklad s katerim bo pokrival finančne potrebe v denacionalizacijskih postopkih
 - 10% se prenese na Kapitalski sklad pokojninskega in invalidskega zavarovanja
- **brezplačni interni razdelitvi delnic** privatiziranih podjetij je bilo v zameno za lastniške certifikate, katere je izdala RS vsem svojim državljanom, namenjenih 20% družbenega kapitala
- preostalih 40% družbenega kapitala pa je bilo namenjenih **odplačni privatizaciji** na določen način oziroma s kombinacijo le-teh (notranji odkup delnic, javni razpis z zbiranjem ponudb, javno prodajo delnic)

Podjetja so bila svobodna pri izbiri načinov privatizacije, upoštevati so morala le zahtevo prenosa 40% kapitala na institucionalne lastnike. Nadzor nad lastninskim preoblikovanjem podjetij ter izdajanje soglasij za programe privatizacije je opravljala s strani države Agencija za privatizacijo. Vsako podjetje je moralo pripraviti program transformacije, ki je obsegal:

- načrt organizacijskega in finančnega prestrukturiranja pred privatizacijo,
- metodo lastninskega preoblikovanja,
- program prestrukturiranja so morali biti objavljeni v uradnem listu in
- zaposleni in upniki so morali biti obveščeni o celotnem postopku.

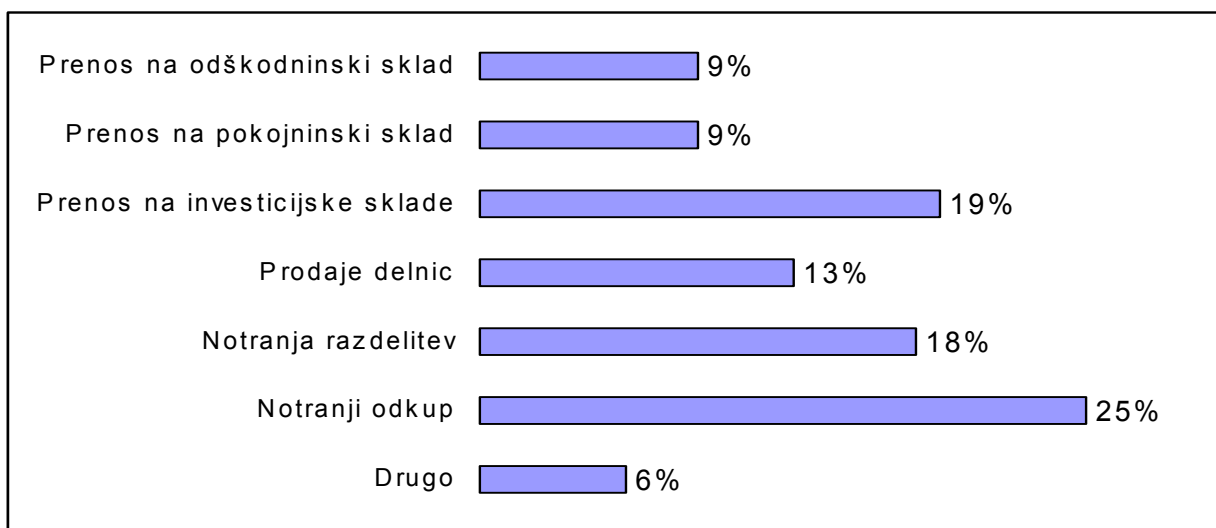
Definiranih je bilo 7 načinov lastninskega preoblikovanja podjetij:

- prenos navadnih delnic na sklade
- interna razdelitev delnic
- notranji odkup delnic
- prodaja delnic podjetja na podlagi javnega razpisa z zbiranjem ponudb, z javno prodajo delnic ali s prodajo na javni dražbi

- prodaja vseh sredstev podjetja
- preoblikovanje podjetja z večanjem lastniškega kapitala
- prenos delnic na Sklad RS za razvoj

Slika 11 nam kaže, kolikšen del družbenega kapitala je bil v Sloveniji prerazdeljen po posamezni metodi lastninskega preoblikovanja.

Slika 11: Obseg posameznih metod lastninskega preoblikovanja

Vir: Žnidaršič Kranjc, 1996.

Iz slike 11 vidimo, da je bil notranji odkup najpogostejša metoda lastninskega preoblikovanja, saj je bilo kar 25% družbenega kapitala prerazdeljenega po tej metodi. Sledi ji prenos na investicijske sklade in notranja razdelitev, s katerima je bilo prerazdeljenega 19% oziroma 18% družbenega kapitala.

2.2. PLAČILNA SREDSTVA PRI NAKUPU PRIVATIZACIJSKIH DELNIC

Plačilna sredstva pri nakupu delnic podjetij v postopku privatizacije so bila lastniški certifikati, terjatve in denar. Slednja je klasična oblika nakupa delnic.

Državljeni Republike Slovenije, ki so prejeli lastniški certifikat, so le-tega lahko porabili za nakup delnic podjetja ali za nakup delnic investicijskega sklada. Tabela 8 nam kaže, kako so certifikate imetniki porabili v procesu privatizacije.

Tabela 8: Poraba izdanih lastniških certifikatov po možnostih porabe

Investirano v:	Mlrd SIT	%
Pooblašcene investicijske družbe	329	58
Podjetja	181	32
Neporabljeni certifikati	57	10
Skupaj izdanih certifikatov	567	100

Vir: Berdnik, 1998.

Iz tabele 8 je razvidno, da je bilo največ lastniških certifikatov (58%) vloženih v pooblašcene investicijske družbe, 32% jih je bilo plasiranih v podjetja, nekaj pa je bilo neporabljenih. Zaradi vezave nakupov nekaterih delnic podjetij na zaposlitev v tem podjetju, so bile možnosti za nakup delnic podjetij omejene. Tudi možnost uporabe certifikatov v javnih prodajah podjetij je bila omejena zaradi premajhnega števila podjetij. Večji del certifikatov se je zato porabil za nakup delnic pooblaščenih investicijskih družb.

2.3. LASTNIŠKA STRUKTURA PODJETIJ OB PRIVATIZACIJI

V mnogih podjetjih so začetno delnice porazdeljene med zaposlene, privatne in državne finančne institucije ter posamezne državljane. Lastninske pravice so razdeljene med različne subjekte z različnimi interesi in različnim znanjem o upravljanju. Nesoglasja med posameznimi delničarji, ki se pojavijo na prvem zasedanju delničarjev po procesu privatizacije, so predvsem glede: distribucije dobička zadnjih treh let (podjetja niso smela razdeliti dobička pred končanim procesom privatizacije), izbora članov v nadzorni svet, nagrad članom nadzornega sveta in razdelitve dobička zaposlenim (Simoneti et al., 2001).

S privatizacijo (Simoneti et al., 2001) so se izoblikovale tri tipične skupine podjetij: *javna podjetja* (kotirajo na borzi), *notranja podjetja* (notranji lastniki so pridobili večinski delež; podjetja ne kotirajo na borzi) in *zunanja podjetja* (notranji lastniki niso pridobili večinskega deleža; podjetja ne kotirajo na borzi).

Tabela 9: Lastniška struktura slovenskih podjetij ob privatizaciji 1994 in konec leta 1999

Lastniška struktura podjetij ob privatizaciji (1994) in konec leta 1999								
Skupina lastnikov	Lastniška struktura 1994 (%)				Lastniška struktura 1999 (%)			
	Vsa podjetja	Javna	Notranja	Zunanja	Vsa podjetja	Javna	Notranja	Zunanja
Država	7,75	6,78	2,02	11,92	3,06	2,80	0,56	4,83
Odškodninski in kapitalski sklad	21,60	20,49	21,28	22,19	12,58	14,00	12,12	12,41
PID-i	19,38	17,65	14,88	22,99	17,25	19,01	14,57	18,45
SKUPAJ skladi	40,98	38,14	36,17	45,18	29,84	33,01	26,70	30,86
Notranji lastniki – management	3,86	1,40	4,98	3,95	9,03	2,85	9,06	11,11
Notranji lastniki – zaposleni delavci	29,23	21,88	38,08	25,80	27,04	15,35	33,56	26,66
Notranji lastniki – bivši zaposleni	11,05	7,48	14,60	9,89	11,40	5,78	13,21	12,10
SKUPAJ Notranji lastniki	44,10	30,77	57,66	39,65	47,47	23,98	55,83	49,87
Finan. vlagatelji - domači	4,80	22,37	0,63	1,61	8,53	24,08	4,55	5,90
Finan. vlagatelji - tuji	0,03	0,08	0,00	0,02	0,18	0,14	0,30	0,11
SKUPAJ Finančni	4,83	22,45	0,63	1,64	8,71	24,22	4,84	6,02
Strateški lastniki – domači	2,00	1,86	3,55	1,01	9,90	15,55	11,55	6,86
Strateški lastniki – tuji	0,30	0,00	0,00	0,60	1,02	0,44	0,52	1,56
SKUPAJ Strateški	2,30	1,86	3,55	1,61	10,92	15,98	12,07	8,42
SKUPAJ	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Vir: Simoneti, 1999.

Lastniška struktura podjetij iz leta 1994 v tabeli 9 kaže osnovne značilnosti razdelitvene privatizacije v Sloveniji. Delež strateških lastnikov po privatizaciji je bil minimalen in je v povprečju znašal 2,30%. Tuji lastniki – tako finančni kot strateški – praktično niso bili element privatizacije, saj se je njihov delež gibal okrog 0,03 oziroma 0,3%. Država je obdržala približno 30% delež v podjetjih (7,75% ima država neposredno, 21,60% pa preko paradržavnih skladov, Kapitalskega in Odškodninskega); v mnogih je posredno ali neposredno ostala največji lastnik. Finančni investitorji so z nakupom delnic preko javne ponudbe postali pomembna lastniška skupina le v manjšem številu javnih podjetij. Iz tabele 9 prav tako lahko razberemo, da so PID-i pridobili v podjetjih približno enak delež kot paradržavni skladi.

Spremembe lastniške strukture so bile v razdobju prve faze sekundarne privatizacije (od leta 1994 do leta 1999) najintenzivnejše pri zunanjih podjetjih. Država in skladi so svoje deleže zmanjšali, notranji, finančni in strateški lastniki pa povečali. Če pogledamo vsa podjetja vidimo, da se je najbolj zmanjšal delež skladov in sicer za 11,15 odstotnih točk, najbolj je to opazno pri podjetjih, ki ne kotirajo na borzi - najbolj se je povečal delež strateških lastnikov (za 8,62 odstotnih točk), finančni vlagatelji pa so svoj delež povečali za približno 4 odstotne točke. Notranji lastniki so svoje deleže v povprečju povečali, čeprav se je delež le-teh v javnih in notranjih podjetjih zmanjšal. Kljub temu so v notranjih podjetjih obdržali večinski delež.

Management podjetij je opredelil želeno lastniško strukturo, za katero meni, da bi bila z vidika uspešnosti poslovanja najprimernejša. Delež države in skladov naj bi se zmanjšal predvsem na račun povečanega deleža strateških lastnikov in notranjih lastnikov (predvsem managementa podjetja). Če želeno lastniško strukturo primerjamo z lastniško strukturo v prvi fazi sekundarne privatizacije, potem lahko sklepamo, da se bodo dosedanji trendi nadaljevali tudi v drugi fazi sekundarne privatizacije. Od večjega deleža notranjih lastnikov, predvsem managementa, lahko pričakujemo pozitivne ekonomske učinke v slovenskih podjetjih, pomembno pa je, da se ta postopek odvija legitimno in transparentno.

2.4. VPLIV NAČINA LASTNINJENJA IN SESTAVE NADZORNIH SVETOV NA USPEŠNOST POSLOVANJA PODJETIJ

Prašnikar (1999) je v svoji raziskavi Prestrukturiranje slovenskih podjetij v poprivatizacijskem obdobju obravnaval vzorec 123 podjetij. Razdelil jih je v dve skupini glede na:

- lastnike (notranji in zunanji) in
- sestavo nadzornih svetov.

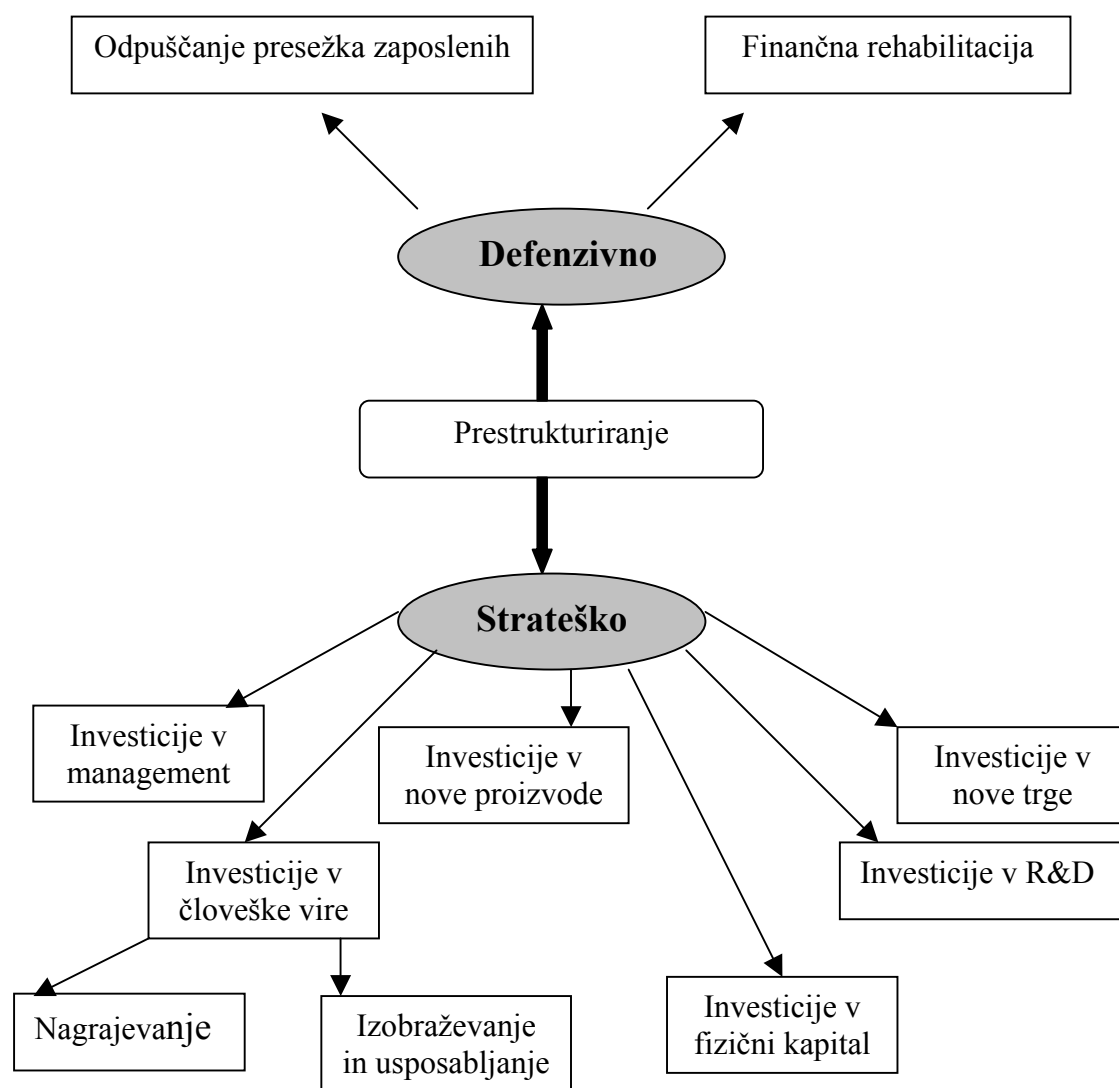
Notranji lastniki so tisti delničarji, ki so v podjetju zaposleni (delavci in managerji), njihovi sorodniki in nekdanji zaposleni, *zunanji lastniki* pa so državni privatizacijski skladi, pooblaščenke investicijske družbe, banke, država, podjetja in mali delničarji. Ne glede na lastništvo, so se podjetja prestrukturirala na dva načina:

- **defenzivno** in
- **strateško**.

Defenzivno prestrukturiranje zajema odpuščanje presežka zaposlenih in finančno rehabilitacijo, *strateško* pa zajema investicije v management, v nove proizvode, nove trge, R&D, fizični kapital in v človeške vire (nagrajevanje, izobraževanje, usposabljanje). Podjetja, kjer je delež predstavnikov delavcev v nadzornem svetu manjši od 50%, so bila uspešnejša v defenzivnem prestrukturiranju. Uspešna so bila pri prilagajanju števila stalno zaposlenih, imela so večji delež zaposlenih za določen čas ter večji delež pogodbeno in sezonsko zaposlenih delavcev. Fleksibilno zaposlovanje je bilo značilnejše pri skupini podjetij, kjer je delež predstavnikov delavcev v nadzornem svetu manjši. Ta podjetja tudi hitreje zamenjujejo vodstveni kader, zaposlujejo mlajše ter bolj izobražene managerje. V naložbah v fizični kapital, trg in nabavo, R&D ter v človeški kapital med obema skupinama podjetij ni statistično značilnih razlik. S tem je bilo dokazano, da način lastninjenja dolgoročno ne vpliva na uspešnost poslovanja podjetja. Ne glede na način lastninjenja so se morala podjetja prilagoditi tržnim zahtevam. Podjetja, ki so imela dovolj znanja, ki so vlagala v tehnološki napredek in iskala nove trge, so ne glede na lastniško sestavo in način lastninjenja poslovala uspešno. Pomembno vlogo pa imajo tudi sama panoga, zasičenost trga ter velikost podjetja. Velika podjetja z velikim številom zaposlenih so se počasneje lastninja, počasneje prilagajala tržnim zahtevam.

Če gledamo razlike med obema skupinama podjetij se izkaže, da po daljšem obdobju ni večjih razlik ne v merah dobičkonosnosti, ne v plačilnih sposobnostih, ne v merah financiranja, ne v naložbah v fizični kapital, ne v R&D. Statistična analiza ni pokazala pomembnejših razlik med podjetji, ki se razlikujejo po lastniški strukturi, ne na področju defenzivnega in ne strateškega lastninjenja. Vsa podjetja so se bila prisiljena prestrukturirati tako, kot so zahtevale zakonitosti trga. Skica 1 prikazuje defenzivno in strateško prestrukturiranje.

Skica 1: Defenzivno in strateško prestrukturiranje

Vir: Prašnikar, 1999, str. 254.

3. BREZPOSELNOST KOT POSLEDICA PRIVATIZACIJE V SLOVENIJI

Izguba trgov ter začetni rezultati prestrukturiranja in privatizacije podjetij so na začetku tranzicijskega obdobja povzročili jalovo delovanje celotnega gospodarstva: znižan obseg proizvodnje in investicij, porast cen in manjšo osebno porabo. Posledica je bila porast brezposelnosti. Mencinger (1995, str. 63) navaja: "Rezultat hitre odprave 'socialistične družbene pogodbe', ki je slonela na polni zaposlenosti in na majhnih razlikah med plačami, je bila nujno hitra pretvorba prikrite brezposelnosti v odkrito. ...".

Število zaposlenih in brezposelnih je nedvomno eden od najpomembnejših pokazateljev uspešnosti gospodarstva. Podatki za Slovenijo so nedvomno odraz gospodarske in družbene krize - leta 1974 je bilo 9.212 brezposelnih, leta 1996 pa 124.470 (Statistični letopis Republike Slovenije 2001). Pri tem ni poudarek na primerjavi med tema letoma, temveč na prikazu negativnega trenda v zadnjih letih.

3.1. GIBANJE ZAPOSLENOSTI V INDUSTRIJI IN NEGOSPODARSTVU PO LETU 1991

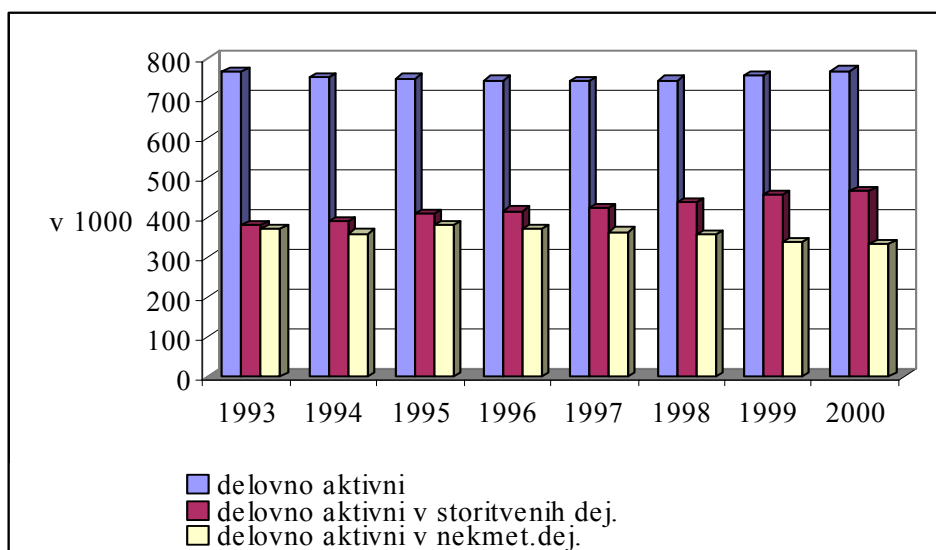
V industriji sta opazna dva vzroka masovnega odpuščanja zaposlenih (Pirher et al., 2000):

- opustitev neprofitne proizvodnje katere razlog je bil zastarela tehnologija in
- višanje produktivnosti dela.

Leta 1993 je bilo v industriji zaposlenih skoraj 360.000 ljudi, po tem letu pa je to število drastično upadlo in je leta 2000 znašalo le še okrog 300.000 ljudi. Slika 12 nam prikazuje skupno število delovno aktivnega prebivalstva ter delovno aktivne v storitvenih in nekmetijskih dejavnostih⁴ v obdobju 1993 – 2000. Razvidno je, da se je število delovno aktivnih do leta 1997 zmanjševalo, po tem letu pa je zopet naraščalo. Število delovno aktivnih v nekmetijskih dejavnostih se je od leta 1993, ko je znašalo 375 000, do leta 2000 zmanjšalo na 330 000, število delovno aktivnih v storitvenih dejavnostih pa je od 381 000 v letu 1993 naraslo na 468 000 v letu 2000. Vzrok za to spremembo je izguba trgov ter začetek prestrukturiranja velikih podjetij v železarski, tekstilni, čevljarski in avtomobilski industriji.

⁴ Med nekmetijske dejavnosti uvrščamo predelovalno industrijo, gradbeništvo, rudarstvo ter oskrbo z elektriko, plinom in vodo. Med storitvene dejavnosti pa štejemo trgovino, gostinstvo, promet, skladiščenje, zveze, finančno posredništvo, nepremičnine, javno upravo, izobraževanje in socialno zavarovanje (SURS, Statistični letopis Republike Slovenije 1996).

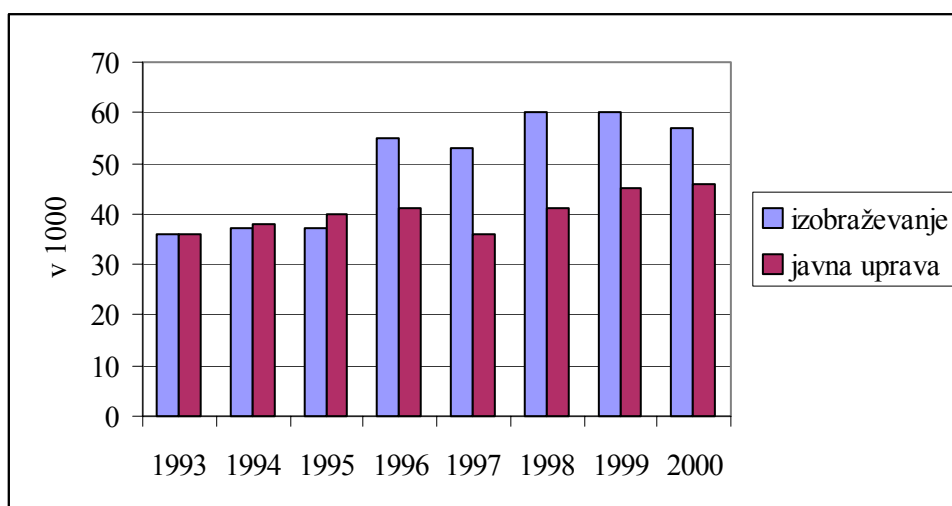
Slika 12: Delovno aktivno prebivalstvo v Sloveniji v obdobju 1993 do 2000

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 1996 in 2001.

Število zaposlenih v storitvenih dejavnostih se je do leta 2000 povečevalo. Najbolj se je povečalo število zaposlenih v izobraževanju, in sicer za skoraj 49%, saj je bilo izobraževanje orodje za preprečitev visoke brezposelnosti, v institucijah javne uprave pa se je število zaposlenih povečalo za približno 35%, kar kaže slika 13.

Slika 13: Število zaposlenih v javni upravi in izobraževanju v Sloveniji v obdobju 1993-2000

Vir: Statistični letopis Republike Slovenije 1996 in 2001.

V letu 2002 se je pričel drugi val lastninjenja, kar bo spet povzročilo dvig brezposelnosti, v največji meri v tekstilni industriji in gradbeništvu, kar nakazuje na dolgoročnost problema brezposelnosti.

3.2. REŠEVANJE PROBLEMA BREZPOSELNOSTI

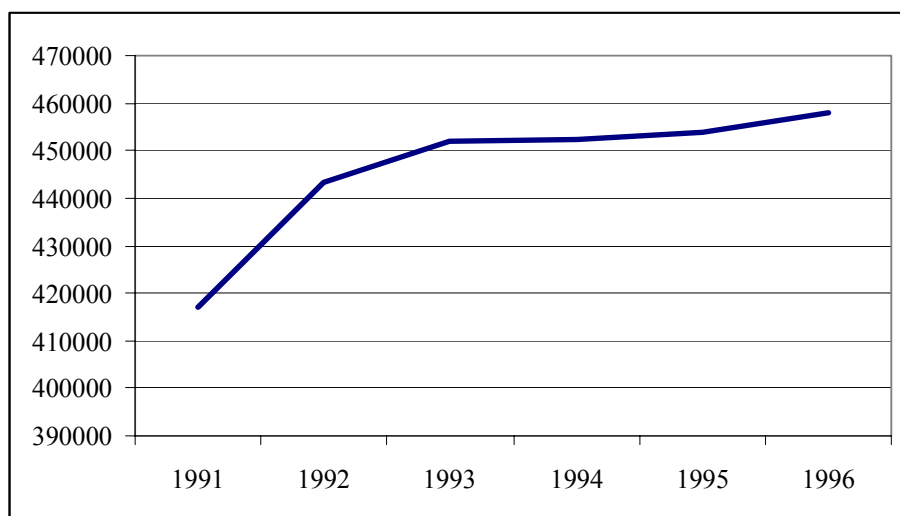
Po osamosvojitvi Slovenije in po družbenih in gospodarskih spremembah ter pojavu brezposelnosti, je država sprejela ukrepe za zniževanje le-te. Ukrepi so bili sledeči:

- predčasno upokojevanje,
- izobraževanje in
- aktivna politika zaposlovanja.

3.2.1. PREDČASNO UPOKOJEVANJE

Leta 1991 in 1992 je država omogočila razmeroma mladim hitro upokojitev z odpravninami (predčasno upokojevanje). Množična predčasna upokojevanja so povzročila povečane prispevne stopnje za pokojninsko in invalidsko zavarovanje, v primeru nezadostnosti pa so bili potrebni še dodatni transferji iz državnega proračuna (Kuzmin, 2000), kar je bilo visok izdatek in država je morala pričeti s pokojninsko reformo. Ta je zaostila pogoje upokojevanja, ki sicer potekajo postopoma in zato ne prinašajo bistvenega prihranka pri obremenitvah pokojninskega sklada. Posledica novega pokojninskega zakona je podaljšanje delovne dobe in s tem nesproščanje novih delovnih mest; mladi se ne morejo vključiti v delovne procese, saj jih zasedajo starejši, ki sledijo novemu zakonu. Iz slike 14 je razvidna visoka stopnja rasti upokojevanja v letih 1991 in 1992 kot posledica strategije predčasnega upokojevanja.

Slika 14: Rast upokojevanja v Sloveniji v obdobju 1991-1996

Vir: Boncelj, 1999, str. 75.

Predčasno upokojevanje je dolgoročno obremenilo proračun in posredno delovno aktivno prebivalstvo s povišanimi prispevnimi stopnjami na neto plače. Tabela 10 nam prikazuje delež transferjev v pokojninski blagajni, prispevne stopnje na neto plače in število zaposlenih na upokojenca.

Tabela 10: Pokojninski kazalniki za Slovenijo

	1985	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Št. zaposlenih na upokojenca	3,045	2,406	2,094	1,897	1,828	1,819	1,826	1,798	1,775	1,763
Prispevne st. na neto plače (%)	21	37	46,94	47,71	49,94	48,81	48,71	41,82	38,51	37,04
Delež transf. v pok. blagajni	-	-	-	0,055	3,106	6,165	6,455	18,94	27,03	28,33

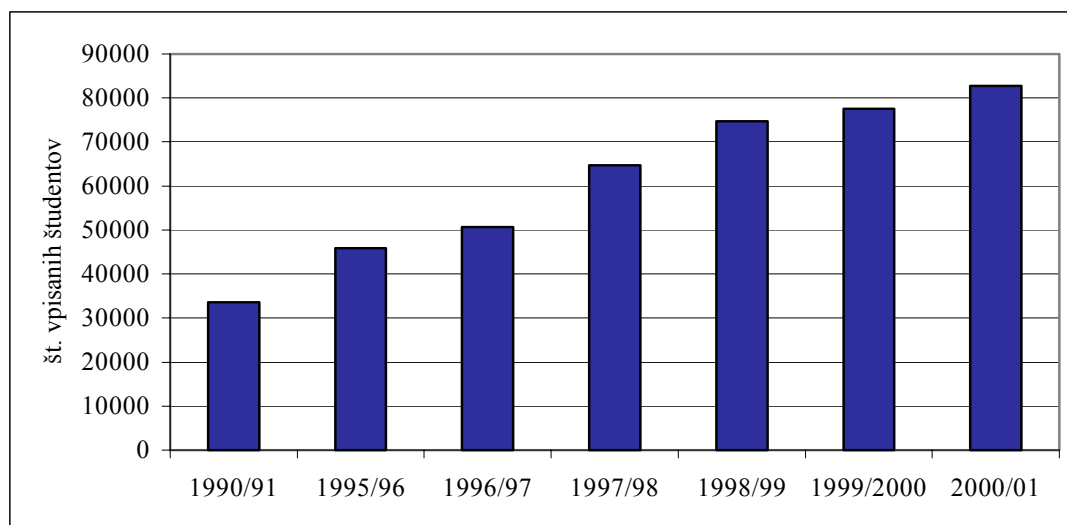
Vir: Kuzmin, 2000.

Iz tabele 10 je razvidno, da je bil delež transferjev v pokojninski blagajni leta 1992 0,055%, leta 1998 pa že 28,33%. Leta 1985 so enega upokojenca vzdrževali trije zaposleni, leta 1998 pa le še 1,7 delavca. Prispevna stopnja na neto plače (prispevki delodajalcev in delavcev) se je od leta 1985 do leta 1998 dvignila od 21% na 37,04%. Preko prispevkov za pokojninsko zavarovanje se stroški upokojevanja kažejo v neposredni obliki, v posredni pa preko transferjev iz državnega proračuna.

3.2.2. IZOBRAŽEVANJE

Izobraževanje je naslednji ukrep, ki ga je država uvedla za zaviranje rasti brezposelnosti, h kateri bi veliko prispevali mladi, za katere po končani srednji šoli ni bilo delovnih mest. V višjem in visokem šolstvu so se odpirala nova mesta in programi. Število vpisanih na dodiplomski visokošolski študij je z leti naraščalo, vzporedno so naraščali proračunski izdatki za financiranje novih programov na univerzah in raznih pomoči študentom (štipendije, sofinanciranje študentskih domov itd.). Kako je naraščalo število študentov na univerzah in samostojnih visokošolskih zavodih, pa kaže slika 15.

Slika 15: Študenti, vpisani na dodiplomski visokošolski študij na univerzah in samostojnih visokošolskih zavodih (redni + izredni)

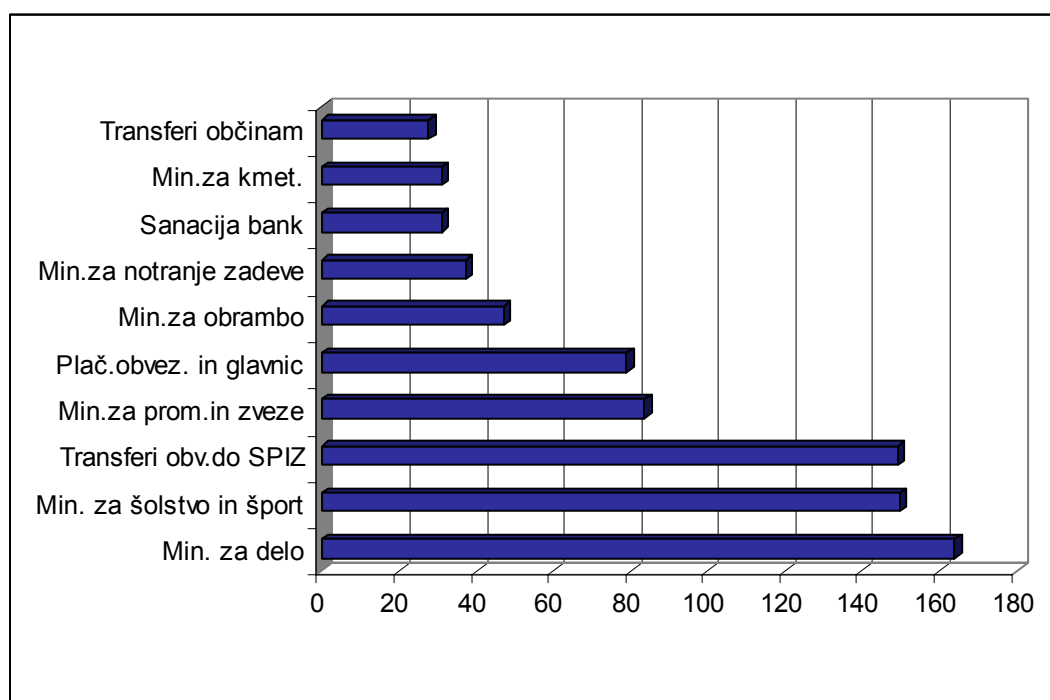
Vir: Statistični letopis Slovenije 2001.

Iz slike 15 je razvidno, da se je število vpisanih na dodiplomskih visokošolskih študijih od leta 1991, ko je znašalo nekaj nad 30.000 študentov, dvignilo na 80.000 v letu 2000. Skladno s povečanim številom vpisanih, so se povečevala tudi proračunska sredstva za visoko šolstvo; leta 1997 so znašala več kot 34 milijard SIT, leta 1998 več kot 36 milijard, leta 1999 dobrih 43 milijard, leta 2000 pa so presegla že 47 milijard SIT⁵. V sliki 16 (str. 42) lahko vidimo, da je drugi največji porabnik proračunskih sredstev Ministrstvo za šolstvo in šport, takoj za njim pa velik delež sredstev predstavljajo transferi obveznosti do Sklada za pokojninsko in invalidsko zavarovanje.

Da bi bili primerljivi z državami Evropske unije, mora do leta 2005 okrog 25% zaposlenega prebivalstva imeti višjo, visoko oziroma podiplomsko stopnjo izobrazbe. Ob sedanji izobrazbeni strukturi zaposlenih oziroma upokojevanju bo ta cilj mogoče doseči, če bo vsako leto vpisanih več kot 70.000 študentov, diplomiralo in zaposlilo pa se bo letno od 10.000 do 12.000 novih diplomantov dodiplomske stopnje ter 1500 diplomantov podiplomskega študija. To pomeni, da se mora sedanje število študentov še povečati vsaj za toliko, da se bo v terciarno izobraževanje vpisalo 50% vsakokratne generacije in bo dosežen cilj 35 študentov na 1000 prebivalcev.

⁵ Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport: Nacionalni program visokega šolstva, 2002

Slika 16: Največji uporabniki v državnem proračunu leta 1999 v mio SIT

Vir: Boncelj, 1999.

Čeprav se bodo prihodnje generacije študentov številčno že zmanjšale, se bo še povečeval delež tistih, ki bodo izpolnjevali pogoje za vpis v višje ali visoko izobraževanje, zaradi tehnološkega razvoja v izobraževanje in vseživljenjskega izobraževanja pa se bodo v različne programe za izpopolnjevanje vračali mnogi iz starejših generacij. Veliko število študentov pa zahteva izboljšanje uspešnosti in učinkovitosti dodiplomskega študija z vlaganji v osebje, prostor in opremo. Na področjih, kjer študijskih namer in zaposlitvenih možnosti do sedaj ni bilo mogoče uravnotežiti z rednim študijem, pa bo potrebno uvesti sofinanciranje izrednega študija (Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport).

Glede na vsakoletno povečanje števila študentov sklepamo, da bo izobrazbena struktura delovno aktivnega prebivalstva boljša. Pričakovati je večji delež prebivalstva z višjo in visoko šolo ter magisterijem in doktoratom. Če pogledamo statistične podatke v tabeli 11 na strani 43 in jih primerjamo s sliko 15 na strani 41, tovrstna teza ni potrjena, saj je razvidno, da:

- se je število šolajočih na visokih šolah zelo povečalo (slika 15),
- se struktura šolske izobrazbe v obdobju 1993-1998 ni spremenila oziroma je v sektorjih višja šola, visoka šola, magisterij, doktorat v letu 1998 celo slabša kot v letu 1993 (tabela 11), iz česar sklepamo, da veliko število vpisanih v višje in visoke šole študija ne konča.

Tabela 11: Delovno aktivno prebivalstvo po šolski izobrazbi v obdobju 1993-1998 (v %)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Skupaj	100	100	100	100	100	100
Nedokončana OŠ	4,6	4,3	4,7	3,5	3,1	2,8
OŠ	21,7	21,2	20,1	19,5	21,2	20,1
1- ali 2- letna srednja šola (skrajšan program)	3,9	4,2	3,4	3,8	3,0	3,4
2- ali 3- letna srednja šola	26,7	26,8	27,9	30,2	30,0	30,1
4- ali 5- letna srednja šola	27,3	27,2	28,3	29,0	28,6	28,5
Višja šola	8,0	8,1	8,1	7,4	7,1	7,7
Visoka šola	6,9	7,2	6,6	6,4	6,3	6,5
Magisterij, Doktorat	1,0	0,9	0,7	0,8	0,7	0,9

Vir: Trg dela Slovenija, 1999, str. 58.

Vlaganje v človeški kapital je ključnega pomena za razvitost in uspešno gospodarstvo, vendar pa ima pomembno vlogo tudi trg dela – ponudba delovne sile z določeno kvalifikacijo mora ustrezati povpraševanju po tovrstno usposobljenem kadru, kajti v nasprotnem primeru politika izobraževanje brezposelnost prelaga na kasnejši čas.

3.2.3. AKTIVNA POLITIKA ZAPOSLOVANJA

Če primerjamo stopnjo brezposelnih v letu 1992 (11,5%) s stopnjo brezposelnih v letu 2000 (12%) vidimo, da Sloveniji ni uspelo izrazito zmanjšati števila brezposelnih, čeprav je temu problemu vsako leto namenila velik obseg sredstev (npr.: v letu 2000 je namenila 46.456.658.000,00 SIT).⁶

V letu 2001 je Slovenija namenila 50 mlrd SIT za uresničevanje Aktivne politike zaposlovanja. Od tega je namenjenih 27 mlrd SIT za pasivne oblike pomoči (nadomestila), 16,5 mlrd SIT je namenjenih za ukrepe Aktivne politike zaposlovanja, ostalo pa za delovanje Zavoda za zaposlovanje. Programi Aktivne politike zaposlovanja (APZ) so:

⁶ Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Akcijski program zaposlovanja v Slovenijo za leto 2000 in 2001.

- programi, namenjeni osebam, ki so vključene v APZ (javna dela, skladi dela, poklicna rehabilitacija invalidov itd.
- programi, namenjeni delodajalcem (povračila prispevkov delodajalcem, sofinanciranje odpiranja in prilagoditev novih delovnih mest za brezposelne, invalide, spodbujanje samozaposlovanja, nadomestitev dela plače pripravnika, nadomestitev dela stroškov invalidskim podjetjem, zaposlitveni programi za delovne invalide, nadomestitev dela stroškov za ohranitev delovnih mest)
- programi usposabljanja, namenjeni delodajalcem (sofinanciranje izobraževanja in usposabljanja zaposlenih)
- programi APZ, ki se bodo povezovali z izvajanjem mednarodnih projektov in se sofinancirajo iz sredstev programa PHARE Evropske komisije (Zagorac, 2002).

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je v letu 2000 predstavil tudi Akcijski program zaposlovanja v Sloveniji za leti 2000 in 2001, sestavljenega iz 4 stebrov, katerega cilji so pospeševanje zaposljivosti in podjetništva, povečevanje prilagodljivosti podjetij in zaposlenih ter izenačevanje možnosti zaposlovanja.

SKLEP

Obdobje tranzicije je v vseh državah v prehodu povzročilo podobne makroekonomske posledice. Na začetku prehodnega obdobja so države izgubile trge v Vzhodni Evropi ter na Balkanu, kar je posledično pripeljalo do padca BDP ter visoke stopnje brezposelnosti. Takšne razmere so vodile v zmanjšano agregatno ponudbo in povpraševanje oziroma v stagnacijo gospodarstev. Podjetja tranzicijskih držav so morala svoje poslovanje preusmeriti na trg EU, kar pa je zahtevalo prestrukturiranje. Podjetja so se morala privatizirati oziroma lastninsko preoblikovati; država je morala zmanjšati lastniške deleže v podjetjih, saj je evropski trg zahteval učinkovito poslovanje, podjetja so morala postati konkurenčna. Da bi dosegla učinkovitost in racionalizirala poslovanje, so zmanjševala število zaposlenih, mnoga so se prestrukturirala tudi s pomočjo tujega kapitala, ki je nudil boljše znanje in tehnologijo. Slovenska podjetja so se prestrukturirala na defenzivni ali strateški način, raziskava pa je pokazala, da na daljši rok ni razlike v uspešnosti poslovanja različno prestrukturiranih podjetij. Brezposelnost, ki je bila posledica privatizacije, so države reševale s pomočjo predčasnih upokojevanj, širjenja šolske mreže, pospeševanjem podjetništva, javnih del ter različnimi akcijskimi programi zaposlovanja. Cilj Slovenije in ostalih držav v prehodu je vključitev v EU. Z gotovostjo trdimo, da bodo države ta cilj dosegle, saj so se gospodarstva uspešno prestrukturirala, gospodarska rast držav kandidatk je pozitivna in stabilna, produktivnost dela se je povečala, stopnja brezposelnosti pa kljub temu v nekaterih državah ostaja visoka. Slovenija in ostale države kandidatke za vstop v EU pričakujejo, da se bo del delovne sile lahko zaposlil v EU, vendar se bodo države članice EU zavarovale pred prevelikim dotokom delovne sile iz novih držav članic, zato se bo morala vsaka država s problemom brezposelnosti tudi v prihodnosti spopadati sama.

LITERATURA

1. Akcijski program zaposlovanja v Sloveniji za leto 2000 in 2001. Ljubljana: Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, 2000. 63 str.
2. Bannock Graham et al.: Dictionary of Economics. Fourth edition. Penguin Books, 1997. 428 str.
3. Berdnik Mojca: Prihaja leto koncentracije. Gospodarski vestnik, Ljubljana, 1998, 50, str. 11-12.
4. Boncelj Jože: Bankrotirana družba. Ljubljana: SAN-PRO, 1999. 222 str.
5. Bregar Lea, Bešter Mara: Ekonomska statistika. Ponatis IV. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1996. 145 str.
6. Kuzmin Franc: Kasnejše upokojevanje bo razbremenilo pokojninsko blagajno. Bančni vestnik, 49 (2000), 5, str. 9
7. Mencinger Jože: Gospodarski sistem in politika Slovenije. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije, 1995. 197 str.
8. Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport: Nacionalni program visokega šolstva (<http://www.mszs.si/slo/solstvo/visoko/pdf/npvs.pdf>)
9. Pirher Sonja et al.: Background Study: Employment and Labour market in Slovenia. First edition. Ljubljana: National VET Observatory Slovenia, Centre of the Republic of Slovenia for Vocational Education and Training; Turin: European Foundation, 2000. 90 str.
10. Prašnikar Janez et al.: Poprivatezijsko obnašanje slovenskih podjetij. 1. natis. Ljubljana: Gospodarski vestnik, 1999. 351 str.
11. Privatization in Central and Eastern Europe 1991: Country Privatization Reports & Specific Implementation Issues. CEEP Annual Conference Series; No.2. Ljubljana: CEEP, 1992. 183 str.
12. Ribnikar Ivan: Odprava družbene lastnine podjetij, privatizacija... Bančni vestnik, Ljubljana, 1998, 1-2, str. 60-62.
13. Sach Jeffrey D., Froot Kenneth A., Blanchard Olivier Jean: The Transition in Eastern Europe, Vol.1, Country studies. Chicago, London: University of Chicago Press, 1994. 275 str.
14. Senjur Marjan: Makroekonomija. 3. spremenjena in dopolnjena izdaja. Maribor: MER-MER Evrocenter, 2001. 423 str.

15. Slovenia: Strategy of International Economic Relations: From Associated to Full-Fledged Membership in the European Union. Ljubljana: Ministry of Economic Relations and Development, 1996. 127 str.
16. Simoneti Marko et al.: Lastniška struktura podjetij leta 1999. Ekonomsko ogledalo, Ljubljana, 2001, 5 (VII), str. 11-13.
17. Svetlik Ivan, Meta Gnidovec, Branko Ilič: Mobilnost med delovnimi statusi in delovnimi mesti v Sloveniji. Ljubljana: Ekonomska fakulteta, 1997. 28 str.
18. Transformation of Planned Economies: Property rights reform and macroeconomic stability. Paris: OECD, 1991. 126 str.
19. Zagorac Željka: Z aktivno politiko zaposlovanja nad brezposelnost. Finance, 28.2.2002, str. 6.
20. Žnidaršič Kranjc Alenka: Investicijski skladi v Sloveniji – (ne)uspeh in za koga. Postojna, Dej, 1999. 417 str.

VIRI

1. Interni podatki SURS-a, 2002
2. Interni podatki ZMAR-a, 2002
3. Statistični letopis Republike Slovenije 1996. Ljubljana Zavod Republike Slovenije za statistiko, 1996. 621 str.
4. Statistični letopis Republike Slovenije 2001. Ljubljana Zavod Republike Slovenije za statistiko, 2001. 662 str.
5. Statistični urad Madžarske: <http://www.ksh.hu>
6. Statistični urad Republike Slovaške: (<http://www.statistics.sk>)
7. Statistični urad Poljske: (<http://www.stat.gov.pl>)
8. SURS: (<http://www.ess.gov.si/html/Predstavitev/LetnaPorocila/lpoo/tabele/705n.htm>)
9. Transition report 1999 – Ten years of transition. Paris: EBRD, 1999. 255 str.
10. Transition report 2000 – Employment, skills and transition. Paris: EBRD, 2000. 273 str.
11. Trg dela, Slovenija, 1996 in 1997. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije, 1999. 410 str.
12. www.slovakembassy-cd-london.co.uk/privatiz2.php

